

ASHA ARCHIVES

3696

अनलः विनायः सुदलः तलावत महानलः रत्न
तलपामल ७

五十二

अ. ध्या.

१

॥ श्रीमालिकाये नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुवे नमः ॥ ॥ येनाक्षरसमाम्नायमविगम्यमहेश्वरात् ॥ कृत
संवाकरणं पोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥ ॥ अथ उरारः कृत्स्नकः ऐओङ् ऐओच् ह्यवररः तरारः नमडः णानम्
रुभन्ः धरुधम् जवगडदश्चः खफळठयचटतवः कपयः शपसरः हन्ः वृद्धिरोदेचः अदेङ्गुणः इकोगुणः
वृद्धिः निधातुलोप आर्द्धधातुकेः कितिवा दीधीवे श्रीयाः इतो नंतराः संयोगः मुखनासिकावचनो नुनासि
कः तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णं नाज्जलोः इह देहि वचनं प्रगुह्यः अह सोमात् शीः निधातश्च काजनाइः ओव १५
संनुद्धोशाकल्पस्येतावनाधेः उञ्जः ऊँ इतो च सप्रभाधेः राधाद्यस्य आद्यंतवदेकस्मिन्तरप्रमपोवः २२
वङ्गणवतुडति संख्याः सांताषट् इतिवा कृत्स्नवर्तनिष्ठोः सर्वादीनि सर्वनामानि विभाषा दिक्तामासेवङ्
वीहो नवङ्गवीहो तृतीयासमासो ह्रस्वो विभाषाजसोः प्रथमचरमतया ल्याद्ध कतिपयनेमाश्चो पूर्व

रामः

१

^{३५}परावरदक्षिणोत्तरापराधएणिव्यवस्थायामसंज्ञायां^{३६}स्वमहातिथनाख्यायां^{३७}अतुर्वहिर्योगोपसंवा
नयो^{३८}स्वरादिनिपातप्रत्ययमो^{३९}तदितश्चासर्वविभक्तिः^{४०}द्विभुजंत^{४१}त्कालो^{४२}सत्कसुनः^{४३}अवयवीभावश्च^{४४}शिस
र्वनामस्थानं^{४५}सुडनपुंसकस्य^{४६}नवेतिविभाषा^{४७}इयएः^{४८}संप्रसारणं^{४९}आद्यंतो^{५०}ठकिंतो^{५१}मिदवो^{५२}त्यात्परस्व
इगडास्वादेशो^{५३}षष्ठीस्थानेयोगा^{५४}स्थानंतरतमः^{५५}उरणपरः^{५६}अलोत्पस्य^{५७}डि^{५८}आदेः^{५९}परस्य^{६०}अनेकाल^{६१}शित्त
र्वस्य^{६२}स्थानिवदादेशो^{६३}नलविधो^{६४}अबः^{६५}परस्मिन्पूर्वविधो^{६६}नपदांतद्विर्वचनवरे^{६७}लोपस्वरसवर्णानुदीर्घजश्च^{६८}कि
षिषु^{६९}द्विर्वचने^{७०}शि^{७१}अदर्शनं^{७२}लोपः^{७३}प्रत्ययस्यलुक्^{७४}श्लुलुपः^{७५}प्रत्ययलोपे^{७६}प्रत्ययलक्षणं^{७७}नलुमतांगस्य^{७८}अवो
यादिदि^{७९}अलोत्पामूर्वेउपधा^{८०}तस्मिन्नितिनिदिष्टे^{८१}पूर्वस्य^{८२}तस्मादि^{८३}पुनरस्य^{८४}स्वरपंशादस्या^{८५}शदसंज्ञा^{८६}अणु
दित्सर्वर्णस्य^{८७}प्रत्ययः^{८८}तपरस्तकालस्य^{८९}आदिरंतो^{९०}नसहेता^{९१}येनविभित्तदंतस्य^{९२}वृद्धिर्यस्यावा^{९३}मादित्तदुदं

स्वर

अ. ध्या.

२

वा

त्यदादीनि च। एतद्वाचं देहो। वदिराद्यंतवदव्ययी। भावप्रत्ययस्य लुक् च दश ५ इत्यष्टाध्यायस्य प्रथमस्य प्रथमपा
दः॥ अगाङ्कुरादिभ्योऽङि। विजड्। विभाषोऽर्थः। सार्वधातुकमपित्। असंयोगात्। लिट्। क्तिर। इधि भवति
भ्यां च। मृड्। मृदु। धकुष। लिश। वदवस। स्का। रुद। निद। मुषय। हिस्व। पिप्रक्। संश्च। इको। रुत्। हलंता च। लिट्। सि। ता। वा
त्तने। पदेषु। उश्च। वागमः। हनः। सिस्व। यमो। गंधने। विभाषो। ययमने। स्था। धो। रि। त्वा। नत्का। से। निष्ठा। शी। ड्। स्वि। दि। मि
दि। स्वि। दि। ध्रुवः। मृ। प्र। स्ति। ति। हा। यं। ॥ ॥ उदुपधा। दौ। दि। कर्मणो। रन्यतरस्यां। षूडः। त्का। च। नोपधा। त्यफांतादा। वंचिलुं
चतश्च। त्विप्। विष्। विष्। षेः। काशययस्य। रलो। युपधा। दलादे। संश्च। ऊफालो। ऊ। खदीर्घ। क्ततः। अन्श्च। उच्चे। रुदात्तः।
नीचे। रुदात्तः। समाहारः। स्वरितः। तस्यादित उदात्तमर्द्धद्वयं। एकश्रुतिद्वयसंयुद्धो। यश्च कर्मण्यनप न्युखसा
मस्तु। उच्चे। रुदात्तं वा वषट्कारश्च विभाषा कं दसि। नस्तु ब्रह्मण्यार्थं स्वरितस्य तदात्तः। देवब्रह्मणो रुदात्तः स्वरितः।

रामः

२

त्संहितायामनुदात्तानां उदानः स्वरितपरस्य सन्तरः ॥२॥ अष्टकस्य काल्युत्पत्त्यः तत्पुरुषसमाना विकरणा
 : कर्मधारयः प्रथमानिर्दिष्टसमास उपसर्जनं एकविभक्तिवा पूर्वनिपाते अर्थवदधातुरप्रत्ययं प्रातिपदिकं।
 कृतद्वितसमासाश्च। कृत्वा नृपुंसके प्रातिपदिकस्य। गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य। लुक् कृत द्वितलुकि। इन्द्रोण्याः। लु
 पिपु क्तिवद्वा क्तिवचने। विशेषाणां चाजातेः तदस्य संज्ञा प्रमाणत्वात्। लुयोगा प्रख्यामात्। योगप्रमाणे चत
 रभावे दर्शनं स्यात्। प्रधानप्रत्ययार्थवचनमर्थस्यान्यप्रमाणत्वात्। कालोपसर्जनैव तुल्यं। ज्ञात्वा ख्यायामेक
 स्मिन्नङ्गवचनमन्यतरस्यां। अस्मदो द्वयोश्च। फ। लुनी प्रोष्ठपदानां च न सन्ने ॥३॥ छंदसि पुनर्वस्वोरेकवचनं।
 विशाखयोश्च। तिष्ठपुनर्वस्वोर्न सन्नदं द्वे वङ्गवचनस्य द्विवचनं नित्यं। सन्त्याणामेकशेष एकविभक्तौ। छंदोयुक्त
 तत्त्वत एव देवविशेषप्रती पुंवच्च। पुमान् स्त्रियां। भ्रातृपुत्रौ स्त्रियुद्धिहृभ्यां। नृपुंसकमनृपुंसके नैकवच्चा स्या
 न्यतरस्यां। पितामात्राश्च शूरः शश्वः। तदारी निसर्वैर्नित्यं। याम्यप्युसंघे च तरुणेषु स्त्री ॥४॥ गाड्कुशद्युपधा

शिवा

श्र. भा.

३

दष्टकछंदसिद्धयौह्या। इति प्रथमस्य द्वितीयपादः। भूवादयो धातवः उपदेशेन तु नासिक इत्युहर्तव्यं न विभक्तौ तु
स्माः। आदिर्त्रिदुडवः। षः सत्ययस्य। बुद्ध् लशक्तद्विते। तस्य लोपः। यथा संख्यमनुदेशः समाना। खरितेनाधिकारः
अनुदात्तडित् आत्मनेपदं। भावकर्मणोः। कर्त्तरि कर्मयति हारे। नगतिदिंसार्थेभ्यः। इतरैतरान्योन्योपेक्षा। निर्वि
हापरिग्रहेभ्यः क्तियः। विपराभ्यां जेः। आडो दोनास्य विहरणो कीदो नुमं पारिभ्यश्च। समवप्रविभ्यश्च। प्रकोशमश्चेत्या
स्य योश्च। उदो नूद्वकर्मणि। उपान्मन्त्रकरणे। अकर्मकाश्च। उद्धिभ्यां तपः। आडो यमहनः। समो गमृद्धिभ्यां। नि समुप
विभ्योद्धः। स्यर्द्धायां माडः। गंधनाक्सेपरासेवनसाहसिकप्रतियत्नप्रकथनीययोगेषु क्तञ्च। अवेधं हसने वेः शब्दक
र्तृणः। अकर्मकाश्च। संमानने त्सज्जनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगलानव्ययेषु नियन्त्रकत्वे वा। शरीरे कर्मणि। हृत्ति स
गतायनेषु कर्मः। उपपराभ्यां च। आडः उद्धमने २ वेः। यादविहरणे। प्रोपाभ्यां समर्थ्याभ्यां। अनुपसर्गाद्वा। अपद्रुवेक्षः
अकर्मकाश्च। संप्रतिभ्यामनाध्यानि। भासने पसंभायाज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः। व्यक्तवात्तासमुच्चारणे।

रामः

३

वि
र्थे

अनोरकर्मकार। विभाषां प्रलापे। अवाङ्मः समः प्रतिरुतिः। उदश्चरः सकर्मकार। समस्तृतीयायुक्तात् दाणश्चसा
वेद्यतुष्ट्या। उपाद्यमः स्वकरणे। साश्चस्मृदशासनः नानोर्हः। प्रत्याङ्मः शब्दः शितः। मीयते लुङ् लिङ्।
। पूर्ववत्सनः। आमप्रत्ययवत्कञोत्प्रयोगस्य। प्रोपाभ्यां युजेर्यङ्पात्रेषु। समः स्तुतवः। पुजोनवने। एोरगोय
कर्मणो वेत्सकर्तृना ध्याने। भीस्मोर्हेतुभये। धृषिवंच्योः प्रलंभने। लियः सम्माननशालिनीकरणयोश्च। मिथ्यो
पपदात्कञोभ्यासे। स्वरितवितः कर्त्तृप्रियादेक्रियाफले। अपाहृदः। एिचश्च। समुदाङ्यो यमोयंथे। अनुपसर्गाज्जङ्
विभाषोपपदेन प्रतीयमाने। शेषात्कर्त्तरि परस्मैपदं। अनुपराभ्यां कनः। अभिप्रत्यतिभ्यः सिपः। ४ प्राहृदः परेष्टिषः
व्याङ्परिभ्योरमः। उपाच्च। विभाषाकर्मकार। बुधयुधनशजनेङ्पुडुक्कभ्यो एिः। निगरणस्वतनार्थेभ्यश्च। अणवक
र्मका वित्तवत्कर्त्तृकात्। नपह्म्याङ् यमाङ् यस्यपरिमुहुरुचिचृतिवदवसः वाक्यघः। युङ्यो लुङि। वृद्धः स्पशनी। लु
टिचत्कृपः। भूवादयो कीडीनुवेः गार्मिथ्यते प्राहृदहृद्योदशः। इति प्रथमस्य तृतीयपादः। आकडारादेका संज्ञा। विष

२. ध्या-

४

प्रति

तिषेधे परं कार्यं। मूल्याख्यो नदी। नेयद्वुवङ् स्थानावस्त्री। वामि। डि। ति। कृत्स्नश्च। शेषो ह्यसखि। पतिः समासश्च। षष्ठीयु
क्तं च दसिवा। कृत्स्नं लघु। संयोगे गुरु। दीर्घश्च। यस्मात्प्रत्ययविधिसदादिप्रत्ययेणां। सप्रतिङ्। तं पदं नः। की। सितिच्। स्वादिष्व
सर्वनामस्थाने। यद्विभक्तसौमत्वर्थे। अयस्यत्वादी निर्वृत्तसि १ वङ्गुवङ्गुवचनं। होकयोर्द्विवचनेकवचने। कारके। कृत्वमपा
धेयादानं। भीत्रार्थानां भयहेतुः। पराजेरसीठः। वारणार्थानाम्। सितः। अतर्होयेनादर्शनमिच्छति। आख्यातोपयोगे। अनि
कर्तुः प्रकृतिः। भुवः प्रभवः। कर्मणायमभियेति ससंप्रदानं। स्वार्थानां प्रीयमाण। आद्यङ्गुस्थो शपांस्त्रीसामानः। भारेह
नमर्णः। स्तुहेरी सितः। कुधुहेर्षास्यार्थानां यंप्रतिकोपः। कुधुहोरुपसृष्टयोः कर्म। शधीस्योर्यस्य विप्रश्नः। प्रत्याङ्
भ्यां श्रवापूर्वसंप्रकर्त्ता। अनुगृह्यश्च। साधकतर्मकरणं। द्विः कर्मव। परिकल्पणे संप्रदानमन्यतरस्यां। आधारे विकरणे
। अक्षिर्ह्यस्वासां कर्म। अमिनिविशश्च। उपान्त्यं च सः। कर्तुरी सिततर्मकर्म। तथा युक्तं चानी सितं। अकथितं चाग
तिबुद्धिप्रत्ययसामानार्थशब्दकर्मकर्मकाणामेणिकर्त्ता सरेणो। ह्कोन्यतरस्यां। स्वतंत्रः कर्त्ता। तस्य यो। जको हेतुश्चाप

रामः

४

मध्य

रप्रथमचरमजधन्यसमानमध्यमवीरश्चाश्रेण्यादयः कृतादिभिः क्लेननञ्चिदिष्टेनानञ्च ४ सन्महत्परमोत्तमोत्तुष्टः
पूज्यमानेन वंदारकनागकुंजरे पूज्यमानं कतरकतमोजातिपरिपुष्टे किंसेपे पोशयुवतिस्तोककतिपयगुह्येधेनुवशावेहदक
यणीप्रवक्तुश्चोत्रियाध्यापकध्वनेर्जातिप्रसंशावचनेश्च युवाखलतिपलितबलिनजरतीभिः कृत्यतुल्यास्याञ्जनाया वैर्णे
वर्णेन कुमारः श्रवणादिभिः चतुष्पादोगभिर्णिपा मधुरत्वं सकादयश्च ५ समर्थोपदार्थे सिद्धसन्महद्वादशा इति द्वितीयाध्या
यस्य प्रथमपादः ॥ पूर्वापरधरोत्तरमेकदेशेनेकाधिकरणे अर्द्धनयुं सकं द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्याण्यन्यतरस्या प्राप्तापने
वद्वितीयया कालाः परिमाणानान्तरा इषदकृता षष्ठी याजकादिभिः ननिर्द्धारणे पुराणगुणसहितार्थसद्व्ययतव्यसमाना
दिस्वरणेनाक्तेनवपूजार्था आधिकरणवाप्तिनाच कर्मणिवात्तज काभ्यां कर्त्तरि कर्मणिवा नित्यं कीडाजी विकथी कुगतिघादयः
उपपदमतिङ् अमेवाव्ययेन १ तृतीयाप्रभृतीन्यन्यतरस्यां क्त्वा शेषो बहुव्रीहिः अनेकमन्यपदार्था सरव्यव्ययासन्नादुरा
धिकर्मरवाः संख्येये दिङ्नामात्यंतराले तत्रतेनेदमितिस्वरूपे तेन सहेनितुल्यमोगी चार्थेद्वंद्वः उपसर्जनपूर्व राजदंतादिषु परे
बंदीधि अजाद्यदंत अल्पाक्षर सप्तमी विशेषणे बहुव्रीहिर्निष्ठावादितायादिषु कटाराः कर्मधारये २ पूर्वापरधरोत्तरं
तीयाप्रभृतीन्यष्टादश इति द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयपादः अनभिहिते कर्मणि द्वितीया तृतीया च द्वौ संवसि अंतरांतरेण

न्यः

अ. ध्या. व

६

युक्ते। कालाधनोत्पत्तसंयोगे। अपूर्वोत्तरीया। सप्तमीपंचम्योकारकमध्यो। कर्मप्रवचनीययुक्तेद्वितीया। यस्मादधिकं यस्य वेद्य
स्त्वंतत्रसप्तमीपंचम्यपाङ्परिभिः। प्रतिनिधिप्रतिदानेनयस्मात्। गत्यर्थकर्मणिद्वितीयाचतुर्थोवेष्टायामनधनि। च
तुर्थीसंप्रदाने। क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनः। तुमर्थोबभाववचनात्। नमःस्वस्तिस्वाहास्वधातंबधद्भोगाच्चाप्रत्यकर्म
एवमादौविभाषाप्रालिप्तु। कर्त्तृकरणयोर्द्वितीया। सहयुक्तेप्रधाने। येनांगविकारः १ इत्थंभूतलक्षणो। संज्ञेन्यतरस्यांकर्मणि
हेतोः। अकर्त्तर्युत्पत्तपंचमी। विभाषागुणोस्त्रियां। षष्ठीहेतुप्रयोगे। सर्वनाम्नत्तृतीयावा। अपादानेपंचमी। अन्यारादितरेजैदिक
शब्दान्तरपदाजहियुक्तेष्वनसर्थप्रत्ययेनाशनपाद्वितीया। ५ इति। तानानाभिस्तृतीयान्यतरस्यां। करणेचिस्तो काल्यकृच्छुक
तिप्रथम्यासत्त्ववचनस्या। ह्रांतिकार्थेष्वन्यतरस्यां। ह्रांतिकार्थेभ्यां। द्वितीयात्सप्तम्यधिकरणेचाधस्त्वभावेनभावलक्षणं। षष्ठी
वानादौस्वामीश्वराधियतिदायदमासिप्रतिभूपसंज्ञेश्च। आयुक्तकुशलाभ्यांवासेवायां २ यतश्चनिर्द्धारणं पंचमीविभक्ते। साधुनि
पुण्यभ्यामर्वायांसप्तम्यप्रतिप्रसितोत्सकाभ्यां। तृतीयान्। नलवेचलुपि। प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमत्रिप्रथमा। संज्ञे
नेवासमंविता। एकत्वचनसंबुद्धिः। षष्ठीशेषे'होविदर्थस्यकरणे'अभीगर्थदयेशांकर्मणि। कृजःप्रतिग्रत्वे। रुजार्थानाभाववचनाना
प्रचरे। आशिषिनाथः। जासिनिप्रहणनारकाथपिषां। हिंसायां। व्यवहृपणोः। समर्थयोः। दिक्लदर्थस्या। विभाषोपसर्गे। द्वितीया

२१

रामः

६

ब्रह्मणे ३ प्रेष्यबुवोर्हविषो देवतासंप्रदाने चतुर्थ्यर्थे वडुर्लक्ष्मिं दसि यजेत्प्रकरणे। कर्त्तव्यप्रयोगे काले धिकरणे कर्त्तव्यकर्म
 रणेः कृति। उभयप्राप्तौ कर्मणि। कस्य च वर्त्तमाने। अधिकरणवाचिनश्चानलोकावयवनिष्ठाखलार्थत्वेना। अकेनोर्भविष्यदा
 धमशर्पयो। कृत्यानां कर्त्तरि वातुल्यार्थे रतुलोपमाभ्यां तृतीया न्यत्तस्यार्थः। चतुर्थीनां शिष्ययुष्मदभङ्गकृषालसुरार्थ
 हितेः। अनभिहित इत्ययतश्च प्रेष्यबुवोस्त्रयोदशाः ४ इति द्वितीयाध्यायस्य तृतीयपादः द्विगुरेकवचनं। द्वंद्वश्चाणिनू
 य र्थसेनांगार्या। अनुवादे चरणानां। अर्धयुक्तुरनपुंसकं। अभ्यनंतौ विप्रकृष्टारव्यानां जातिरघाणिनां। विशिष्टलिङ्गो नदीदे
 शीयामा। रुद्रजंतवः। येषां च विरोधः शास्त्रिकश्च दारणमनिरवसितानां। गवाश्च प्रभृतीनि च। विभाषा हस्तमृगतृणभान्य
 वंजनपशुशकुन्यश्च वडवपूर्वापराधरोत्तराणां। विप्रतिषिद्धं चानधिकरणवाचिनं दधिपय आदीनि। अधिकरणेना कवे
 च। विभाषा समीपे। सनपुंसकं। अग्ययीभावश्च। तत्पुरुषो न च कर्मधारयः। संख्यायां कथोशी नरेषु १ उपलक्ष्यकर्मतराद्या
 विख्यासायां। द्यायावाद्भूल्यो सभाराजामनुष्यपूर्वा। अशाला च। विभाषा सेनासेराख्याशालानिशानां। परवह्निर्ग
 द्वंद्वतत्पुरुषयोः। पूर्ववदश्च वडवो। हेमंतश्च शिशिरावहोरात्रे च दसि। रात्राद्वाहाः पुंसि। अपथ्यनपुंसकं। अर्द्धवर्गः पुंसि
 इदमोन्वादेशो शतुदानरुतृतीयादौ। एतदस्त्रतसोस्त्रतसो चानुदानो। द्वितीयादौ स्त्रेनः। आर्द्धधातुके। अर्द्धजगिष्ये

य

व

अ. ३१.

७

भा

प्रिकिति। लुङ् सनोर्धर्त्तु। धनयोश्च। वङ्गलं छंदसि। तिर्यक्तातरस्यो। वेजोवशिः। हनोवभलिङि। लुङि च। आत्मनेपदे च न्यत
रस्यो। दृगो गालुङि। रोगो गमिखो धने सनिचा गाङ्। लिटि। विभाषालुङ् लुङो। एगो च संश्रुडो। अस्ते भूः। बुवो व चि। वसिडः। ख्या
ञ्। वा लिटि। अजे र्वधनयोः। वा यो। शयस्त्रिचार्धत्रितो यूनिलुगलिञो। पेलादिभ्यश्च। इजः प्राची ३ नतो ल्वलिभ्यः। तडा
जस्य वङ्गु तेने वा स्त्रिया। यस्कादिभ्यो गोत्रो यवजोश्च। अविभृगुत्सव सिष्ठगोतर्मा गिरो भ्यश्च। वङ्गव इजः प्राच्यभर
तेषु। नगोपवनादिभ्यः। तिक कितवादिभ्यो द्वंद्वो उपकादिभ्यो न्यतरस्या म द्वंद्वे। आगस्त्यकोऽडित्ययोरगलिकुरिडिनश्च। स्मि
धानुषातिपदिकयोः। अदिप्रभृतिभ्यः शप। वङ्गलं छंदसि। यडो वित्। जुहोत्यादिभ्यः श्लुः। वङ्गलं छंदसि। गतिस्थाधृषाभ्
भ्यः सित्। परस्मैपदेषु। विभाषा धाधे दृशा क्सासः। तनादिभ्यस्तथासोः। मंवेधस द्दरण्वाट्टरहा हृष्टृगमिजनिभ्याल्लेः। ४
आमः। अव्ययादाप्स्यो नोव्ययीवा दतो ल्वपे नम्या। तृतीया सप्तम्योर्वङ्गलं लुटः। प्रथमस्य डारो रसः। द्विगुरस्य शीयक
मंवेजो नतो ल्वलिभ्य आमः पंच। इति द्वितीया ध्यायस्य चतुर्थपादः। द्वितीयो ध्यायः समाप्तः। प्रत्यय परश्च। आद्युदात्त
श्च। अनुदात्तोऽस्य पितो। गुप्तिर्जकिङ्यः सन्। मान्बभूवान् शान्भ्यो दीर्घश्चाभ्यासस्य। धातोः कर्मणः समानकर्तृकादि
छायां वा। स्य आत्मनः क्यच्। काम्यच्। उपमानादावागिकर्तुः क्यङ् सनोपश्च। भृशादिभ्यो भुव्यच्चे लोपश्च हलः। लोदि

रामः

७

तादिडाज्जः कथञ्च कथञ्च कमलो कर्मणी रोमं यतयोभ्यां वनिचरो वाघोष्माभ्यामुद्धमनो वादेवेरकलहाभकरावमेधे
 भ्याः करणो सखादिभ्यः कर्त्तवेदनायां नमोवरिवश्चित्रडः कभृपुष्पमाउचीवरासिद्ध १ मुंडमिष्यश्लक्ष्णालवणव्रतवत्तद
 लकलकृततस्तेभ्यो एत्त्वा धातोरेकावोह्लादेः क्रियासमभिहारेयड् नित्यंकोटिल्येगती लुपसदवरजपजभदहृशगु
 भ्योभावगर्हायां सत्यापपाशरूपवीणातलश्लोकसेनालीभत्तचवर्मवर्णचरणचुरादिभ्यो एत्त्वा हेतुमत्तिवाकंडूदिभ्यो
 यक् गुप्धूपंविहिपातिपनिभ्यः आयः ऋतेरीयड् कर्मे एड् आयादयन्माह धातुकेवा सनाद्यन्ता धातवः स्यताती
 लृलुटोः सिचवङ्गलंलेदि कास्यत्पया दाममंत्रे लिटि इजादेश्च गुणमती नृछः दयायासश्च उष विरजागृभ्यो न्यतरस्यां
 भीङ्गीभृङ्गवां प्लुबच्च कञ्चानुपयुते लिटि २ विदां कुर्वन्ति त्यन्यतरस्यां अभ्युत्सादयां प्रजननयां चिकयां रमयामकः
 मावयां क्रियादिदामकनिति कृंदसि स्त्रितुडि स्त्रेः सिहाशलदगुपधादनिटः कर्त्तः श्लिष आलिगने नट्टाः एतिप्रिड् क
 भ्यः कर्त्तरिचङ्ग विभाषाधेदृश्या गुपेष्टुंदसि नोनयति धनयत्ये लयत्यईयतिभ्यः अस्यतिबक्तिरुपानिभ्योङ् लिपिमिपि
 कृश्वा आत्मोपदेशन्यतरस्यां पुषादिद्युता हृदिनः परस्मैपदेषु सतिशास्त्रनिभ्यश्च इरितोवा जस्तभुमुचुलुचुगुचुगुचु
 लुचुचिभ्यश्च कम्हृरुहिभ्यश्च कृंदसि विरातेपदः ३ रीयजनबुधप्रारितादिप्यादिभ्यो न्यतरस्यां अचः कर्मकर्त्तरिङ् इहश्च

अ

ने

५ सम्पत्तौ। पाय्यसान्नाय्यनिकायधायामानहविर्निवाससामिधेनीषु। कर्तोर्कुडपाय्यसंचाय्यौ। अग्नौपरिचाय्यौ।
 पचाय्यसम्पत्तौ। चित्ताग्नित्वेन। शतुत्तरो नंदियदिपत्वादिभ्यो ल्युणिन्यचः। इगुपध। शापी। किरः कः। आतश्चोपसर्गो
 पाद्याध्याधेदृशः शः। अनुपसर्गो ह्यिदं विदधारिपारिद्वेद्यदेजिर्नतिसातिसादिभ्यश्च। ददातिदधान्योर्विभाषा। ज्वति
 निकसंतेभ्योराः ७ श्याद्यधामुसंखतीरावसावहलिहर्लिषश्चसश्च। दुन्योरनुपसर्गो। विभाषायहः। गेहेकः। शिल्लि
 निष्ठुन्। गत्यकन्। रापुड्। दृश्वीदिकालयोः। पुस्तृत्वः। समभिहारेनुन्। आशिषिच ८ प्रत्ययो मुंडविदादीपजनक्यादिभ्यो
 वद्ययुग्यन्तश्याद्यधदश। इति तृतीयस्य प्रथमपादः। कर्मण्यण्। कावामश्च। आतोनुपसर्गो कः। अपिस्थः तुंदशो कयोप
 रिमृजापनुदोः। प्रेदाकः। समिख्यः। गापोष्ठक। हरतेरनुद्यमेन् वयसिच। आडिन्ता ~~कल्प्यो~~ अर्हः। स्तवकर्णयोरमिजपो। श
 मिधातोः संज्ञायां। अधिकरणे शोते। करेष्टः। मितासेनाशयेषु च। पुरोयतोयेषु सर्गे। पूर्वकर्तारि। कजो हेतुता ~~कल्प्यो~~ तुलोमे
 पु। दिवा विभाषिशाप्रभाभास्तरांतानंतादिबहुनां दिक्लिपिलिविलिभक्तिकर्तृविन्ननेत्रसंख्याजंघावाकहय्यत्तद्वुर
 मध्यु। कर्मणिभृतौ नशदृश्लो ककलहगाथावेरवाटुम्वमत्रपदेषु। स्तवशक्तो गिर। हस्ते दृतिनाथयोः पशौ। फलेश

अध्या.

२

पु

हिरात्मंभरिश्च। कंदसिवनसनरसिमर्था। रजेःखशा नासिकास्तनयोर्ध्माधेरीः। नाडीमुष्णीश्च। उदिकुलेरुजिवहोः। दहाभ्रे
लिहः। परिमाणोपचः। मितनखेच। विधरुषोस्तदः। असूर्यललाटयोर्दशितयोः। उग्रपक्षेपरमंदपाणिधमाश्च। प्रियवशोवहः। खर
। द्विषत्परयोस्मापि वा विद्यमोव्रते। पूसर्वयो दारिसहोः। सर्वकुलाभकरीषेषुकस्त। मेघातिभयेषुकस्तः। सेमप्रियमदेराच। आ
शितेभुवः। करणभावयोः। संज्ञायां भृत्तृजिधारिसहितपिदमः। गभश्च। अंत्यता ध्रुवरपा रसर्वानतेषुडा। आशिजिह्वन। आ ता
पेक्षेशतमसोः। कुमारशीर्षयोर्लिनि। लक्षणोजायापत्पोष्टक। अपनुष्यकर्त्तृकेच। शक्नो हस्तिकपाटयोः। पाणिघताडहो
शिलिनि। आद्यस्तभगस्थलपलितनमाधप्रियेयार्थेष्वौक्तम्। करणोख्युत्तर। कर्त्तारिभुवः। खिलुचखुकजो। स्पृशोचुद
केकिन्। कृत्वि कदधुक्कुरदिगुस्त्रिगंनुयुजिक्त्वाच। तदादिषु दृशोनालोचनेकञ्च ३ सत्सद्विषदुहडुहयुजविहभिर
छिदजिनीराजापुपसर्गेपिक्विपु। भजो शिवः। कंदसिसहं। वहश्च। कव्यपुरीषपुरीषेषु न्युष्ट। हव्येनतः पादो जनसनखनकन
गमीविद्। अदीनन्ते। कव्येच। पुहकपद्यश्च। मंत्रेश्वेतवहीकथशस्युरोडाशोशिविर। अवेयजः। विजुपे कंदसि। आतोमनि
कनिवनिपश्च। अन्येभ्यो विहश्येते। किञ्च। स्थ ४ कन। सप्यजातो। लिनि। ला। ची। ल्यो। कर्त्तर्युपमाने। व्रते ४ वदमाभीहरे। न

ता

शमः

९

मनः। आत्ममानेख्यश्च। भूते। करणेयजः। कर्मणिह्नः। ब्रह्मभूणवृत्तेषुकिम्। वङ्गलंछंदसि। सकर्मपापमंत्रपुराणेपुरु
जः। सोमेसुजः। अयोचेः। कर्मण्य। ग्राह्याया। कर्मणिनिर्विक्रियः। दृष्टोः। कनिष्ठा। राजनियुधिरुजः। सहेव। सप्तम्यांजनेडः
पंचम्यामजाते। उपसर्गवसंस्तथा। अनौकर्मणि ५ अन्येष्वपिदृश्यते। निष्ठा। सुयज्ञोर्दूनिष्ठा। जीर्यतेरत्तन्। छंदसिलिङ्गलि
रः। कानज्वाकिसम्प्रभाषायांसदवसम्प्रभः। उपेयिवाननाश्चाननूचानम्प्रभः। लुङ्। अनद्यतनेलङ्। अभिज्ञोवचनेलृङ्। न
यदि। विभाषासार्काळे। परोक्षेतिङ्। हसम्प्रभोर्लङ्। प्रक्षेवासन्नकाले। नरस्ये। अयरोक्षेचाननोपृष्ठप्रतिवचने। नन्वे
विभाषा। पुरिलुङ्चास्मै। वर्तमानेनङ्। लट्। शतशानवाप्रथमासमानाविकरणे। संवोधनेच। लहाण हेत्वोः। क्रियाया
तोसत्। पुङ्। यज्ञोः। शाननू। तादित्यवयोवचनश्च। किषुचानम्प्रभः। इङ्। धार्योः। शत्रुकछिणि। द्विषोपित्रे। सूत्रोयक्रसंयो
गे। अर्हः। प्रशंसार्था। आकिल्लीनतद्रर्मतत्साधुकारिषु। तन्। अलंकननिराकृतप्रजनोत्यवेत्यतोन्मदव्यपत्रप
चतुष्टयसहचरइत्युच्। णोश्छंदसि। भुवश्च। ग्लाजिस्थश्च। अमिगुभिधुविसिपेकुः ७ धमित्यष्टाभ्यो धिनुरा। संप्र
वाचुसधाङ्। यमाङ्। यसपरिष्टसंस्तजपरिदेवि संज्वरपारोक्षेपपरिरष्टपरिवृष्टपारिष्टपरिमुहउषदिषडुहडुहयुजा
कीडविविधेत्यजरजभजातिवराधवराधुषाभ्याह्नश्च। वीकजलसकलसंभः। अपेचलषः। प्रेलपस्तुमथवदेवसः

निंदहिंसन्निश खादपेरिस्तिप परिरुपरिवादिवा भाषाघयोनुत्र दिवि कुशो श्रीपसर्ग। चननशादादकर्मकाद्युव/अनुवा
 तैतश्चह्लादे। जुचक्रम्य दंडम्यसु भिज्वलभु नलधपतपदः। कुधमंडार्थभ्यनयः। धददीपदीक्षश्च। लघपतपदस्या
 भूवघहनकनगमभुभउकन्। जल्यमितकुहलुंठुडः। माकन्। प्रजोरिनिः। जिहसि वि श्री रावमा व्यथाभ्यमपरिभ्रप
 स्रभ्यश्च। स्पृहिगृहि पतिदयिनिद्रातंद्राभ्रद्वाभ्य आनुच। दाधेदमिशदसदीरु। सृष्टस्यदन्करन्। भंजभासमिदोघुर
 व। विदिभिदिद्विदेः कुंरव। इरणशजिसर्भिभ्यः करण। गत्वरश्च। जागरुकः यजजयदर्शा यडः। नमिकपिस्मजसकम
 हिंसदीपीरः। सनासंशभिहउः। विंडरिखुः। क्याच्छसिः। आहगमहनजनः। किकिनोतिद्व। खपित्ठोर्नयड। भ्रुवंश्रीश
 रुः। भियः कुक्कुक्को। स्थेशभासपिसकलोवरच। यश्चयडः। भाजभासधुर्विद्युती जिपृजुयावस्तुवः। किपृ। अन्यभ्योह
 श्यते। भुवः संज्ञा। तरयोः। विप्रसंभ्योद्रुसंशायो। रधः कर्मणि छन्। दाम्नीशमयुयुजस्तुहसिसिचमिहपतदशन
 हः करणे। हलभूकरयोपुवः। अर्त्तिनूधसूखनसहवरइक्। पुवः संशायो। कर्त्तरि च विदेवतयोः। जीतः क्तः। मतिवु
 द्विप्रजाथेभ्यश्च १० कर्मणि दिवाप्ः। सर्वसत्सुवकुलमयेष्टापिनचोः। शमितिभंज भासधः कर्मण्यप्यो। इतिरतीथ
 स्पृहितीथपादः। उणादयोवकुलं। भूतेपिहश्यते। भविष्यतिगम्यादयः। धावत्युरानिपातयोर्लट्। विभाषाकदाक

ह्योः किं तन्नैलि सायाः लि स्यमानसि द्वौ च। नो डर्थल स एव। लि इवोर्द्धमो हति के। तु मुनरा नो क्रिया र्था र्था क्रिया र्था। भा
ववचनाश्च। अ एकर्मणि च। नृदू शो घे च। नृदूः सद्वा। अनद्यतने नृदू। पदसुज विशस्य शो घञ्। सृ स्थिरे भावे। अ कर्त्तरि च क
रके संज्ञायाः। परिमाणार्यायाः सर्वेभ्यः। २ इडश्च। उपसर्गो लुक्। समिमुडुडवः। अणि भुवो नुपसर्गो। वीक्षश्चुवः। अ नो दो
नियः। प्रेडु स्तलुवः। निरभ्यो पृत्वोः। उ न्यो र्थः कथान्यो यज्ञे समि लुक्। प्रेस्त्रो यज्ञे। प्रथने वाच शरे। छंदो ना म्नि च।
उदिग्रहः। समिमुटो। परिन्यो नी। एो धृत भेघयोः। परा वनु धा त्पय इणः। व्युपयोः शीते पर्यायो हस्तादाने चैरस्तेय २ निवा
स चिति शरी रोप समाधाने द्वादेश्वकः। संघे चानो जरा धर्त्ये। कर्मव्यतिहारेण स्त्रियाः। अमि विधो भाव इतुण। अ
को शो वन्यो र्थः। प्रेलि सायाः। परो यज्ञे नो दधान्यो उदिग्रयति थो निमुडुवः। विभाषा डिः रुलुवीः। अवेग्रहो वर्ष प्रति
बंधे। प्रेवणिजां। रश्मो च। दृणो ते राका दने। परो भुवो वरुने। रश्च। कटोरण्। ग्रह दृदृ निश्चिगम २ उपसर्गदः। नो र्णस्व ३
व्यधजपो रनुपसर्गे। स्वनहसो वा। यमः समुपनिविष्टु च नो गस्तदपठस्वनः। कर्णो वीरगार्था च। नित्यं पणः परिमाणो। मदी
नुपसर्गे। प्रमदसंमदो हर्षे। समुदो रजः पशुषु। अक्षे पुमहः। प्रजने सत्ते। कृत्सं प्रसारणं च न्यभुपविष्टु। आ डिः पुद्वे। निपा

अ. भा.
२२

वनमाहावः। भावेनुपसर्गस्य। इन्मवधः। मूर्तोद्यनः। अंतर्धनीदेशो। अगारेकदेशे प्रधराः प्रधाराश्च। उद्धनीत्याभासं
४ अपधनोर्गा। करणयो विदुषु। स्तंवेकच। धरोद्यः। उपध्वाश्रये। संघो। धीगणप्रसंशयो। निधोनिमित्तं। दितः। किः।
द्वितो। धुर। अजयानयतविह्वलरत्नो नदः। स्वयोनन्। उपसर्गेयोः किः। कर्मण्यधिकरणेव। स्त्रियांक्तिर। स्वाप्तापापना
भावो मंत्रेष्टवेधयचमनविदभूवीराउदात्तः। ऊर्तियतिजतिमातिहेतुकीर्तयश्च। अजयजोर्भावेकप्र। संज्ञायांसमजनिम
दनिपनमनविदधुत्रशीदभृजिणः। कृत्रः। वान ५ इह्या। अप्रत्ययात्। गुरोश्चहलः। विद्विदादिभ्योङ्। चितिप्रजिक।
धिकुंविचर्चश्च। आतश्चोपसर्ग। श्यासप्रथोयुत्। रोगारव्यायांरानुल्वङ्। संज्ञायां। विभाषारव्यानपरिप्रश्नयोश्चिन्व।
पर्यायाहोत्पत्तिगुरावुत्। जाकोशेनन्यनिः। कृत्यलुटोवङ्। नपुंसकेभावेत्तन्। लुट्। कर्मणिचयेनसंस्पर्शत्कृतुः।
शरीरस्मत्त्वं। करणाधिकरणयोश्च। पुंसिसंज्ञायांघः। प्रायेण। गीवरसंचरनहृवजवृजापणनिगमाश्च। अवेतुन्नीध
त्र ६ हलश्च। अध्यायन्यायोद्यावसंहाराश्च। उदंकेतुदंके। जालमानायः। खनोद्येच। ईषदुः। सुषुहृष्टाकृष्टार्थैरन्तु। क
नकर्मणोश्चभूकृत्रोः। आतोयुत्। कृदसिगत्यर्थेभ्यः। अनीभ्योहृपयते। वर्तमानसामीप्येवर्तमानवदा। आसंशया

४ शमः
१२ वि

न भूतवच्च। सिप्रवचने लुङ्। आसंशावचने लिङ्। नानद्यतवक्रिया प्रबंधसानी। प्यथोः। भविष्यतिमर्थ्यादावचने कसिन्। काल
विभागे चानहोरात्राणां। परस्मिन्विभाषा। लिङ्। निमित्ते लुङ्। क्रियातिपत्तौ। भूतेव ७ वोताथोः। गर्हायां लङ्। पिजात्वोः। नि
भाषा कथामि लिङ्। किं वृत्ते लिङ्। लृटोः। अनवच्छेदमर्थयो रकिं वृत्तेपि। किं किलात्यर्थे लुङ्। जातुयदो लिङ्। यच्चयत्र
योः। गर्हायां च। विधी करणे च। शेषे लृट्। यदोः। उताप्योः। समर्थयो लिङ्। कामप्रवेदने कश्चित्। संभावने लमिति वेत्ति। दाप्रयो
गो विभाषा धातो संभावनवचने यदि। हेतुहेतुमतो लिङ्। इच्छार्थे लुङ्। लोरोः। समानकर्तृकेषु तु मुन्। लिङ्। इच्छार्थेभ्यो
विभाषा वर्तमाने णविधिनिमंत्रणामंत्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ्। लोङ्। प्रेषाति सर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च। लिङ्। वो
र्हमोद्गर्तको स्मेलोङ्। अधीष्टे च। कालसमयवेलास्तु मुन्। लिङ्। अर्हे कृत्यवच्च। आवश्यककाधमर्णयोः। लोनिः
कृत्याश्च। शकिलिङ्। आशिषि लिङ्। लोरोः। निवृत्तौ च संज्ञायोः। माङि लुङ्। स्मोत्तरे लङ्। उणादय इडो निवासव्यधापय
नोगमिच्छाहलश्च वोताप्योः। विधिषोडश। इति तृतीयस्य तृतीयपादः। धातुसर्वधे प्रत्ययाः। क्रियासमभिहारे लोङ्। लोरो हि
स्वोवाचतधमोः। समुच्चयेन्यतरस्यां। यथाविध्यनुप्रयोगः। पूर्वस्मिन्। समुच्चये सामान्यवचनस्य। च्छसि लुङ्। लिङ्। लि

षोः क्रियांतरेकालेषु नाम्नादिशेषोः अथ ये यथा भिषेताखानेकजः कारागमुलीः निर्यव्यवर्गः ३ स्त्री
गेतस्मत्प्रत्ययेकभ्योः नाधार्थप्रत्ययेच्यर्थे तद्धीमिभुवः अन्व चानुलोमीः शकभुवङ्गाप्लाघटभलभक्तमसदाह
स्त्यर्थेषु तु मन् पर्याप्तिव्यनेष्वलभर्थेषु कर्तरि क्त्वा भवगेशप्रवचनीव्योपस्थानीयजन्माप्ताव्यापात्यावा लः क
र्माणि वभावेवाकर्मकभ्यः तयोरेव कृत्यक्तखलनार्थाः आदिकर्मणिकः कर्तरि च गत्यर्थकर्मकश्लीघरीडूस्थ्यास
वसजनरुहजीर्वातिभ्यश्च दशगोत्रोसंप्रदाने भीमाहयोपादाने ताभ्यामन्यत्रोणादयः कोप्रिकरणेचधोव्यग
तिप्रत्यवसानार्थेभ्यः नस्य तिप्तास्तिप्तिप्यस्थमिध्वस्मस्तातां रुथासाथो धमिडूहिमहिडूः क्षित्यात्मनेपदान् ईरे
थासस्ते ४ लिटस्तम्योरेशिरिरे परस्मैपदानां एलतुस्तुल्युसगल्वमाः विशोलरोवा बुवः पंचानामादित आ
होबुवः लोरोलडूवत रुः सेह्यपिब वाच्छदसि मेनिः आमेतः सवाम्यावामो आडुनमस्यापिब एतरे लेरीडोरो
चातरे वेतीनान इतश्चलोपः परस्मैपदेषु सउत्तमस्य नित्यं डितः इतश्च ५ तस्यस्थमिप्यातांततामः लिङः सीयुद्ध
यासुद्धपरस्मैपदेषु रातोडिब किदादिभिः स्वरर इतो सुदियोः कर्जुर् सिजभास्तविदिभ्यश्च आतः लिङः शशा

कथयन्त्येव द्विषश्च तिङ् शित्तार्वाधातुकं आर्द्धभातुकं शेषः तिङ् निडाशिषि ह्रस्वभयथा धातुसमाना विक
 र्णोस्त्वंगेतिरुक्तस्य मिथांसपदश इतिरुक्तीया ध्यायस्य चतुर्थपादः समाप्तः व्याप्यातिपदिकात् स्वेजसमोद्बुद्धा
 भ्यामिस्तेभ्याम्यस्सिभ्याम्यसुडसोसाड्योस्सुत्स्त्रियां अजाद्यतष्टाप् ऋन्नेभ्योङीप् उगितश्च वनोरच पादोन्या
 रस्यां शतृचि नषट्स्त्रादिभ्यः मनः अनोवङ्ग्रीहेः डाबुभाभ्यामन्यतरस्यां अनुपसर्जनात् रिङ्गाणञ्चयसञ्चङ्गान्मा
 चरुतयएठ्कठञ्कञ्कश्च यञश्च प्राचां व्यस्तद्धितः सर्वत्र लोहितादिकं तन्तेभ्यः कौरव्यर्माङ्काभ्यांच वयसिप्रथ
 मेति द्विगोः अपरिमाणविस्तारितकं वलेभ्यो नतदिनलुकि कांशांतात्सेत्रे पुरुषाप्रमाणेन्यतरस्यां वङ्ग्रीहेरुधसोड्डी त
 व् संख्याव्यथादेङीप् शमहायनांताच्च अनउपधानोपिनो न्यतरस्यां नित्यंसंज्ञा ह्रस्वसोः केवलमामकभागाधेयपाप
 परसमानार्थकृतसमंगलभेषजाच्च गन्नेश्चाजसौ अंतर्वत्य निवतोर्नक पत्युर्नोय रुसंयोगे विभाषासपूर्वस्य नित्यंस
 पत्न्यादिषु घृतकनोरेच वृषाकप्यग्रिकुमितकुत्स्त्रिनामुदात्तः मनीशोवा वर्णादुगुतानोपधात्तो नः अन्यतेङीप्
 २ विहोरादिभ्यश्च जानपदकुराडगोणस्थलभाजनागकालनीलकुशकाभुककवरुष्ट्यमत्रावपनाकविभाषाणास्थो
 ल्यवर्णानाच्चादनायोविकारमैथुनेचाकेशविषेषु शोणात्प्राचा वीतो गुणवचनात् वक्त्रादिभ्यश्च नित्यं ह्रस्वसि भुव

श्रुत्ययोगाद्वार्यायां इन्द्रवरुणशर्वरुद्रभृङ्गहिसारणयवयवनभानुलावायरागामानुक
 र्वायायां वरुणीहेशानोरानात् अर्वागपुर्वपरादा स्वागाञ्चोपसर्जनादसंयोगीयधात् नासिकोदरोष्ठजंघादंतकर्णकु
 शाञ्च नकोडादिवक्त्रः सहनत्रविद्यमानपूर्वाञ्च नखमुखात्मजायां दीर्घनिद्धीवचंद्रसि हिकूर्वपदाङ्गीश्वरवाहः सख्य
 शिञ्चीतिभाषायां जोतेरस्त्रीविषयादयोपधात् पाककर्णपर्णपुष्पफलमूलवाजोत्तरपदञ्च इतोमनुष्यजातेः रुद्रुतञ्च
 कंतान्संज्ञायां पंगोश्च ऊरुत्तरपदादोपमे संहितशफल स एवामादेश्व बहुकर्मडलोच्चदसि संज्ञायां शार्ङ्गरवाद्यजो
 ङीन् यडश्चार् आवयञ्च तद्धिताः घनस्तिः अणित्रोरनार्घयोर्ध्रुपोत्तमयोः घङ्गोत्रे गोत्रावयवात् कोडादिभ्यश्च
 ४ देवयक्षिशोचिष्टसिपात्यमुयिकांवेहृदिभ्योनातरस्यां समर्थानां प्रथमादा आर्हव्यतोरा अश्वघत्यादिभ्यश्च दित्यदि
 त्यादित्यपत्युत्तरपदास्यः उत्सादिभ्योञ् स्त्रीधुंसाभ्यामृज्जन्तो भवनात् दिगोर्लुगनपत्ये गोत्रेलुगन्निधुनिलुक् फक्रफिजोर
 न्यतरस्यां तस्यापत्यं एकीगोत्रे गोत्राद्यन्यास्त्रियां अतइञ् वाक्कादिभ्यश्च सभातुरकङ् गोत्रेकुंजादिभ्यश्च मडादिभ्यः फ
 क् हरितादिभ्योञ् यत्रिजोश्च शरद्वञ्चुनकदभोद्वदसायापरेषु द्रोणपर्वतज्वितादन्यतरस्यां अन्तध्यानंतर्ग्योर्विज्ञा

दि भोजमधुवन्त्रो ब्राह्मणको शिवयोः कपिवेधां गिरिसे वाडिच तु कश्चिद्या अश्वादिभ्यः क्त्वा भर्गवैर्गेर्ने शिवादिभ्यो
 ए अष्टद्वाभ्यो नदीमातुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः कृष्णध्वजद्विकुस्मभ्यश्च मातुरुत्संवात्संभद्रपूर्वाद्याः कन्यायाः कनीनच विक
 र्णशृंगरगतादसभरद्वाजाविषु पीलायत्वा ङ्कमंडूकान् द्यस्वः इतश्चानिजं शुभ्रादिभ्यश्च विकर्णकुपीतकात्काश्यपेभ्यु वक्तोत्तमभ्यः संभ
 वोदुक्क कल्याणदिनामिनङ्कुलरायावा कृत्वाया ऐरक गोधायाङ्कुक् भारगुदीचिं रुद्राभ्यो वा पितृघ्नस्तश्च एङ्कि
 लोपः मातृघ्नस्तश्च वनुष्याङ्को ङ्कः पृष्ठादिभ्यश्च राजस्वमुपेद्यत् सत्राद्यः कुलुत्तवः अपूर्वपदादन्यतरस्याय इङ्कः कर्त्रो
 महाकुलादन्यत्रो दुष्कुलङ्कः खसुश्चः भ्रातृव्यच व्यसपत्ने रेवत्यादिभ्यश्च गोत्रस्त्रियाः कुत्सनेणच इङ्कः कुत्सो वीरि
 पुवङ्कुलं पेश्च फांयहतिमिमताभ्यां एङ्कः कुर्वीदिभ्यो एङ्कः सेनांतलत्तणकारिभ्यश्च उदीचापिश्च निकादिभ्यः फिन् कोश
 ल्यकार्माय्याभ्यां अर्णोद्यत् उदीचां रुद्रादगोत्रात् वा किनादीनां ङ्कः पुत्रातादन्यतरस्यां प्राप्तामहदात्कि न्वङ्कुलं च
 मनेर्जातावन्यतोषुक् अपत्यपीत्रप्रभृतिगोत्रं जीवति तु वंशेषु वा भ्रातरि वज्या यसि वान्यस्मिन्सपिडेस्थविरते
 जीवति जनपदशहा क्षत्रियादन्त्र धात्वेषु गोधारिभ्यां च ङ्कः जन्मगधनर्त्तिसरससादए हृद्देकोशलाजादा न्यङ्कः

कुरुनारिभ्योऽण्यः सात्वावयवप्रत्ययकलकृदाश्मकादिभ्यः तेन द्राजा कंवीजाल्लुकस्त्रियामवंति कुंतिकरुभ्यश्च अतश्च
 नप्राप्त्यभर्गादियोधेयादिभ्यः २ अथापुदिगोऽधिदाहोदेवयज्ञिभ्यः त्रिजोर्ध्वो महाकुलोन्मनीजोर्ध्वोऽंश इति ननु यथायस्य
 प्रथमपादः तेन रक्तगागात् तासां रोचनादक नक्षत्रेण युक्तः कालः लुवविशेषे संज्ञार्थाश्च एताश्च त्याभ्यां द्वेदाश्चः दृष्टं साम
 किलेर्कं वामदेवाद्भ्यो परिहृतोरथः पांडुकंचलादिभिः द्वेयेवेयाद्यादत्र कोपारा पूर्ववचने तजोद्धतममंत्रेभ्यः खंडिला
 द्युयितरिव्रते संस्कृतं भर्त्या भूलोखाद्यत् दधधुक उदिस्त्रितोन्यतरस्यां सीराड्ठुर् सास्त्रिपौर्णमासीति आग्रहाय
 एपश्चात्पाड्ठुक विभाषाफाल्गुनीश्रवणाकार्तिकीचैत्रीभ्यः सास्यदेवता कस्येत् शुक्राद्यन् अपोनघ्रपांनष्टभ्यांघः छव
 महेन्द्राद्याणोव सोमाद्यए वाद्युपिनुषसोद्यत् द्यावापृथिवीक्षनासीरमरुत्वदनी घोमवास्तोषतिग्दमेधाह्वय अग्ने
 ठक कालेभ्यो भववत् महाराजप्रोष्टपदादृत् पितृव्यमातुलभातामहापितामहाः तस्य समूहः पितादिभ्योऽण गोत्रोक्तो
 योभराजराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजादृत् केदाराद्यश्च ठन्कवविनश्च ब्राह्मणमाणाववाउवाद्यन् ग्रामजनवंधुभ्यस्तत्
 अनुदानादेश्च खंडिकादिभ्यश्च वरुणोभ्यो धर्मवत् अनितहस्तिधेनोषुक केशाश्चाभ्यां यञ्छावन्यतरस्यां पाशादिभ्योयः खल

गोरथात् इति वक्तव्यं विषयो देशी राजन्यादिभ्यो वुञ् भोरिकाद्येष्वाकार्यादिभ्यो विधत्तलो सोम्यादिरिति चंद्रसः प्र
गाथेषु संयामे प्रयोजनयोः भयः तदस्यां प्रहरणमिति कीडायां एतः धनः सास्यां क्रियेति शः तदधीति तद्वदः कदक्यादिस्त्रुतां तादृ
कः ३ कमादिभ्यो वुञ् अनुवाद्यणादिभिः वसंतादिभ्यश्च प्रोक्तान् लुक् सवावकोपधात् छंदोवाह्यणा निवत द्विषयाणि तद
स्मिन्नस्तीति देशीतन्नामि तेन निर्वृत्तं तस्य निवासः अद्वयभवश्च औरन् मतीश्च वदजगत् वद्वचः रूपेषु उरुविषयाः संक
लादिभ्यश्च स्त्रीषु सौवीरशाल्वप्राक् सवास्त्वादिभ्यो ए रोणी कोपधाच्च वुञ्छराकंठजितसे निरुत्तरयय फक्त्विज्ज्यक
कूठकोरीहणकुशाश्च र्युमुदकाशतृणाघीलाग्रमसस्त्रिसेकाशवलपसकलसितंगाम्प्रादिनवरहकुमुदादिभ्यः ४ जनपदे
लुप् वरणादिभ्यश्च शर्करायावा ठक्छोच नद्यां मतुप् मधादिभ्यश्च कुमुदनज्वेतसेभ्यो डानुप् नडशाडूलच शिखायाव
लच उत्करादिभ्यश्च नडादीनां कुक् शेषे राष्ट्रावासां राष्ट्रौ ग्रामाद्यखने कर्मादिभ्यो क्कच कृतकसिद्धीवाभ्यश्च
स्यलकारेषु नद्यादिभ्यो ठक् दक्षिणापश्चात्पुनस्त्यक् कापिश्याः धक् रंकोरमनुधोराव ५ युष्मागपागुदक्यतीचोयत् क
थायाष्टक् वणोक्तिव अययात्त्यप् एषमोहः स्वसोन्यतरसां तीरह्योनरपदादन्ते दिक्वर्षदादसंज्ञायां जः भवे

नो म्योन्न उदीच्यग्रामाच्चवदन्तोदात्तात् प्रस्थोत्तरपदपलद्यादिकोपधादण कगावादिभ्योगोत्रे इन्नश्च नद्यन्तः प्राच्यभरतेषु वृद्धाश्च
 भवतश्चकृत्सो काश्यादिभ्यश्च त्रिरी वाहिकग्रामेभ्यश्च विभाषीशीनरेषु ओदेशोऽन् वृद्धात्प्राचां धन्वयोपधादन् प्रत्ययुरा
 वहांतश्च रोपधेतोः प्राचां जनपदतद्वभ्योश्च अट्टदादपिवङ्गवचनविषयात् कछादिवक्रगर्तोत्तरपदात् धमादिभ्यश्च नगरात्
 कुत्सनप्राचीराप योः अरण्यान्मनुष्ये विभाषाकुम्भ्युगंधराभ्यां मडवृज्योः कन् कोपधादण कछादिभ्यश्च मनुष्यात्तत्स्थयोऽन्
 अपदांतोसात्वात् गोयवाग्वोश्च गर्तोत्तरपदाश्च गहादिभ्यश्च प्राचां कछादेः राक्त्तः क्व ७ वृद्धादेकेकांतखोपधात् कंथा
 पलङ्गनगर्यामुङ्गदोत्तरपदात् पर्वताच्च विभाषामनुष्ये कृकणपणिङ्ग रद्वाजे नेनसास्मिन्नन् क्रमादिभ्यो जनपदेद्युषाग
 याम्धन्ववृद्धात्तंश्च इतिचतुर्थीध्यायस्यद्वितीयपादः शुष्मदस्मदोरन्यतरस्यास्वच्च तस्मिन्नणिचगुष्मांकास्मांको नवकमम
 कवेकववने अर्द्धाद्यत् परावराधमोत्तमपूर्वाच्च हिकर्त्तव्यपदाठञ्च ग्रामजनपदेकेदेशादञ्ठञो मध्यान्मः अर्सा प्रतिके द्वी
 पास्तुसमुद्रयञ्च कालाठञ्च आदेशरदः विभाषारोगात्तपयोः निशाप्रदोषाभ्यां च श्वसस्तु संखिवेलाद्युत्तुनक्षत्रेभ्योऽण
 प्रावृषसण्यः वर्षाभ्यश्च कृत्सिठञ्च वसंताच्च हेमंताच्च सर्वत्राएवतलोपश्च सार्यविरंवाह्लुपगेव्येभ्यश्च्युलोत्तु
 द्व विभाषापूर्वाह्लापराल्लाभ्यां तत्रजातः प्रावृषश्च संज्ञार्थो शरदोऽन् पूर्वह्लापराल्लाभ्यां लप्रदोषास्वस्करादुन् पथः पं

यत्र अभावास्मायावा अराच सिद्धपकराभ्यांकर अराजोव अतिष्टाफालजुपनुराधास्वानितिष्यपुनर्वसुदक्षविशारवाघा
 ठवद्रुलालुक स्थानांतगोशालारशालाच वसशाला पिजिदश्चयुक्रातमिषजोवा नक्षत्रेभ्योवद्रुलं कृतलक्ष्मीतकुशलाः
 घायभवः उपजानूपकर्णोपनीवेष्टुकर संभते कोशादुत्र कालात्माधुपुष्याथयमानेषु उत्तेव आश्वयुज्यानुत्र यीष्म
 वसंतादन्यतरस्यां देयमृणे कलाप्यश्चययवसुसादुत्र यीष्मावस्समाहु संवत्सरायहायणीभ्यांठश्च आर्दितिभृगः तदस्य
 सोरु तत्रभवः दिगादिभ्योयत् शरीरावयवाच्च दतिकुक्षिकन शिवस्त्यत्पदेठुत्र श्रीवोभ्योएव गंभीराज्यः अव्ययीभा
 वाच्च अंतःपूर्वपदाठुत्र ग्रामात्पर्यनुपूर्वात् पिङ्गामूलंगुलेष्टुः वर्गाताच्च अशदेयत्वावन्यतरस्यां कर्णललाटाक
 न्नलंकारे तस्य व्याख्यान इति च व्याख्यातव्यमान्नः वद्वेत्तोदात्ताठुत्र कृतयज्ञेभ्यश्च अध्यायेष्टेवर्षे पौरोडाशपुरोडाशा
 दुत्र छंदमोयदरो यजद्वार्वारणार्कप्रथमाधरपुरश्चरणानामाताहुक अष्टगयनादिभ्यः तत आगतः षगायस्थानेभ्यः
 डिकादिभ्योए विद्यायोनि सर्वधेभ्योवुत्र कृतष्टुत्र पितुर्यत्र गोत्रादकवत् ४ हेतुमनुष्येभ्योत्यतरस्यां रूपः पद्यद्व प्र
 भवति विद्वराज्यः तद्रुचतिप्रथितयोः अभिनिः कामतिद्वारं अधिकृत्य कृतेग्रंथे शिशुकंदयमसभद्वंद्वेजनादि
 भ्यश्चः सोस्यनिवासः अभिजनश्च आयुधजीविभ्यश्चः पर्वते शंडिकादिभ्योज्यः सिंधुतत्तशिलादिभ्योएजो रूरीशला
 तुरवर्मतीकृत्ववागदुक्छादुज्यकः भक्तिः अविज्ञाददेशकालाठुत्र महाराजाठुत्र वासुदेवाजुनाभ्यानुत्र गोत्रज्ञानिया

र

ख्या

रामः

१६

रमेभ्योवहलंनुन्नजनपरिनाजनपदवत्सर्वजनपदेनसमानशब्दानां वक्तुं वचने । तेनपोक्तं । निमिरिवरतंतुखंडिकोखाच्छ्रण
 काशपकोशिकाभ्यामृषिभ्यां गिनिः कलापिवेशपायनांतंभ्यश्च । पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकृत्येषु । शोनकादिभ्यश्चंदसि कठन
 रकाल्लुक कलापिनोए । कुशलिनीविनुक पाराशर्यशिला लिभ्यां भित्तुनठसत्रयोः । कर्मदृशश्चादिनिः । तेनैकरिकत
 सिश्च । उरसोयच्च । उपजाते कतेयंथे । संज्ञायां कुललादिभ्योनुन्न । क्षुद्राभ्रमखरपादपादन्न । तस्यदं । रथाद्यत्र
 पत्रपूर्वादन्न । पत्राध्वर्युपरिषदश्च । हलसीरावृक् । द्वेद्वदुन्वेरभेधुनिः । गोक्षरणादुन्न । संधाकलसणेध्वन्यनित्रा
 घण । शाकलाद्वा । द्वेद्वगोक्किक्कयाहिकवकुचनयन्न्यः । नदंडमारावांतेवासिषु । र्वतिदिभ्यश्च । कोपिजलहास्तिपूरा
 हण । आथर्वणिकस्येकलोपश्च । तस्यविकारः । अवयवेवप्राणोषधिवृक्षेभ्यः । विल्वादिभ्योए । कोपधाचत्रपुजतुनोःषुक् । ओ
 रन्न । अनुदात्तादेश्च । पलाशादिभ्योए । शम्पांश्च । मयैद्वेतयोर्भाषायामभस्याच्छादनयोः । नित्यं वृद्धशरादिभ्यः । गोक्षपुरी
 षेपिष्ठाच्च । संज्ञायांकन । धीहेपुराडाशे । असंज्ञायां तिलयवाभ्यां । दानश्चंदसि । नोत्वद्वद्व विल्वात् । तालादिभ्योए । जा
 तत्रयेभ्यः । परिमाणे । प्राणिजतादिभ्योन्न । जितश्चतत्पत्यात् । कीतवत्परिमाणत् । उष्ट्रादुन्न । उर्मोर्णयोर्वी । एण्पाठन्न । गो

वासि

क
का

पयसोर्धत् ७ दोश्च मानेवयः फलेलुक् । हस्तादिभ्यो ए जं वावा लुक् । हरीतक्यादिभ्यश्च कं शीयपरशवयोर्ध्विजो लुक् ।
 युष्मदेमं तात्सं भूतेग्रामादेतुतेनरथात्यलाशादिभ्यो दोश्चाष्टौ । इति चतुर्थी भाष्यस्य तृतीयपादः । घाग्वहतेष्टक् । तेनदीव्यतिरव
 नतिजयति जितं । संस्कृतं । कुलत्वं कोपधादण् । तरति । गोपुच्छादृश्च । नोद्वाचष्टन् । चरति । आकषात्ष्टन् । पष्पादिभ्यश्चुन् ।
 श्वगणादृश्च । वेतनादिभ्यो ज्ञावति । वस्त्रकयविक्रयादृन् । आयुधादृन् । हस्तुत्संगादिभ्यः । भस्त्रादिभ्यश्चुन् । विभाषाविवधा
 त् । अणकुटिलिकायाः । निर्वृत्तेऽष्टादिभ्यः । क्रेर्मन्त्रित्यं । अपमित्ययावितार्था कक्कनौ । संघृष्टे । वृणादिनिः । लवणाद
 ल्लुक् । मुह्रादण् । व्यंजनेरुपसिक्ते । ओजःसहोभसावर्त्तते । तत्त्वत्पुनर्पूर्वमीपलोमकूलम् । परिमुरबन्व । प्रयच्छति गत्यं ।
 कुशीददंशोकादशात्ष्टन्ष्टौ । उच्छति । रक्षति । शहदुर्दं करोति । पक्षिमत्स्यमृगान्हति । परिपथ्यन्वतिष्टति । माघोन्नरपदप
 दव्यनुपदधावति । आर्कदादृश्च । पदोत्तरपदं गृह्णाति । पतिकंठार्थललामर्च । धर्मध्वरति । प्रतिपथ्यमेतिष्ठश्च । समवाया
 न्ममेवेति । परिषदोण्यः । सेनायावा । संज्ञायोललाठकुक्कुट्यो पश्यति । तस्य धर्मः । अणमहिष्यादिभ्यः । कृत्तोऽर् । अवक्रयः
 तदस्य परण्यं । लवणादृन् । किशादिभ्यश्चुन् । शलालुनोन्यतरस्यां । शिल्प्यं । मुहुक् । रुरिरादृशान्यतरस्यां । प्रहरणं । परश्वधा

दृष्टं शक्तिरूपोरीक्तं अस्तिनास्तिदिष्टमिति २ शीलं कृत्वादिभ्योः कर्मध्ययनेष्टं वक्तव्यपूर्वपदादृष्टं तदस्य
 दीयते नियुक्तं आणामां सोदनादिभ्यो भक्तादरात्पतरस्यां तत्र नियुक्तः अगारांतादृष्टं अध्यायिन्यदेशकालात्
 कठिनांतप्रस्तारसंस्थानेषु व्यवहरति निकटेवसति आबसथात्कृत्वा प्राग्धिताद्यत् तदहतिरथयुगपसंगं भु
 रीयडुको स्वः सर्वधुरात् सकधुराल्लुकस्व शकटादरा ४ हलसीरादृष्टं संज्ञायां जन्मा विधाय धनुषा भन
 गणं लब्ध्वा अन्नासः वशागतः पदमास्मिन्दृष्टं मूलमस्यावही संज्ञायां धेनुषा गृह्यति नासंयुक्तेन्यः नो
 वयोधर्मविषमूलमूलसीतातुलाभ्यस्तार्यं ~~संज्ञा~~ तुल्यप्राप्यवध्यानाम्पसमसमितसंमितेषु धर्मपश्य याद
 नपेते कंदसीनिमिति उरसीरात् दृष्ट्यस्य प्रियः वधनेवर्णो मतजनहलात्करणजल्यकर्षेषु तत्र साधुः प्रतिजना
 दिभ्यः खञ् भक्तासः ५ परिषदोऽपः कंथादिभ्यश्च गुडादिभाषुञ् पथ्यतिथिवसति स्वपतेरुञ् सभायायः
 कञ् दृष्टि समानतीर्थवासी सामानोदरेशयित ओचोदातः सोदराद्यः भवेत्तदसि पाथोनदीम्मां डान् वैशान्त
 हिमवद्राम सोतसो विभाषाद्यतद्रो सगर्भसयूथसनुताद्यत् अकाद्यन् अग्राद्यत् यच्चोच समुदाभ्रा

धन्या

धः वहिर्विद्वन् इत्यस्य भावकर्मणि रक्षोयात्रनां हननी रेवती जगती हविष्याभ्यः प्रशस्ये अमरस्यस्व मायायाम
 ए तद्वानासामुपधानो मंत्र इतीष्टकासु लुक्प्रमत्तोः अस्मिमान ए वयस्यासम्पूर्णे मनुष्य मत्वर्थमासतन्वोः मधो
 र्भव ओजसो हनियते वो वेशो यश आदिर्भगायते वो पूर्वैकतमिनयो च अद्भिः संस्कृतं सहस्रेण संमितो धः मनो
 च सोममर्हति यः मये च मधोः वसोः सम्पूर्णे च नक्षत्राद्याः सर्वदेवातातिल शिवसमरिष्यस्य करे भावे च प्र
 ग्वहतेरपमित्यधर्मशीलं हलसंज्ञितं रिषदो रक्षोयात्रनां नक्षत्राच्चत्वारि इति चतुर्थार्थात् प्रत्ययचतुर्थपादः समाप्तः
 प्राक्कीताङ्कः उगवादिभ्यो यन् कं वलाव संज्ञार्था विभाषा हविरपूषादिभ्यः तस्मै हि तं शरीरावयवाद्यन्त खल
 यवमाषतिष्ठेष्वस्य एष्व अजा विभ्यां यपन् आत्मन्येष्टजनभोगोत्तरपदात्त्वः सर्वपुरुषाभ्यां एतन्नो मां ए
 क्वाकाभ्यां एवञ्च तदर्थं विकृतेः प्रकृतोऽदिकृपाभिर्वलेठञ्च कृषभोयान् हेतुर्न्यः कर्मणोर्ज्ञा तदस्य तदास्मिन्मा
 दिति परिवायाठञ्च प्राग्वतेष्टञ्च आर्हदोऽपुष्ट्वापरिमाणद्वयः असमासे निष्कादिभ्यः र शानच्ठव्यता
 वशते संख्याया अतिशब्दनायाः कन् वतो रिड् विंशतिविंशद्वाङ्गसंज्ञार्था कंसादिठन् शूर्यादजन्तत्तरस्या
 शतमानविंशतिकसहस्रवसनादरा अर्द्धद्वयपूर्वद्विगोर्लुगसंज्ञार्था विभाषा कार्वाणसहस्राभ्यां द्विविष्ट

व
म

वर्गान्निष्कान् विस्तारं विंशतिकात्तत्त्वात्पर्यायैर्द्वयं पणपादमाषशताद्यत् शालाद्या द्वित्रिपूर्वादयश्च तेन कीर्तं तस्य निमि
त्तसंयोगोत्पातो गोष्ठोसंख्यापरिमाणम्वादेर्धत् पुत्राच्छ्व २ सर्वभूमिष्ठिर्वीम्यामणजो तस्येश्वरः तत्र विदितरति
लोकसर्वलोकादृत् तस्य वायः पात्राच्छ्व तदस्मिन् दद्यात्तामसुल्कोपदादीयते प्रणार्धादृत् भागाद्यच्च तद्वरतिवद्व्या
वहति भागद्वंशादिभ्यः वस्त्रद्व्यार्भाठन्कनौ संभवत्यद्वरतिपचति आठकाचितपात्रात्तवोन्यतरस्यां द्विगोर्ध्वं कुलिजालु
परेवोच सोऽस्योशवस्त्रं भूतयः तदपरिमाणं संख्यायः संधसूत्राभ्ययनेषु पंक्तिर्विंशतिविंशच्चत्वारिंशत्पंचाशत्षष्ठिसप्त
त्यशीतिनवतिशतं यच्च दशतो वगैर्वा २ सप्तनोऽर्द्धसि विंशच्चत्वारिंशतो ब्राह्मणे संख्याडण् तद्वृत्ति क्लृप्तादिभ्यो नित्यं
शीर्षच्छेदाद्यच्च दंडादिभ्यः छंदसि च पात्राद्यंश्च कडंकरदक्षिणाच्छ्व स्थाली विलात् यच्छूर्त्तिर्गर्भाघरवज्रो पाशयणपुरा
यणार्वाद्यायणवर्तयति संशयमायन्नः योजनंगच्छति पथं कन् पंथो ए नित्यं उत्तरपथेनाहर्तव कालात् तेन निर्वृत्तं
तमध्विष्टो भूतो भूतो भावी ४ ममाह्वयसियत्तवज्रो द्विगोर्ध्वं प्रणमासास्यच्च अवयसिष्ठंश्च सपाद्याः खः द्विगोर्वा रज्जु
हः संवत्सराच्च वर्षाल्लुक्स्व सितवति नित्यं षष्ठिकाः षष्ठिरात्रेणायम्यंते वत्सरांताच्छ्व छंदसि संधपरिपूर्वितवच्च तेन परि
जप्यलभ्यकार्यसकृदं तदस्य ब्रह्मचर्यं तस्य दक्षिणा यज्ञाख्येभ्यः तत्र च दीयते कार्यं भववत् शुष्ठादिभ्यो ए. तेन यथा

प

संज्ञा

५४

१५

खः

कथाचहस्ताभ्यां यायतो संपादिनिः कर्मवेष्टाद्यत् ५ तस्मै प्रभवति संतापादिभ्यः योगाद्यत्र कर्मण उक्तं समयस्तदस्य
प्राप्तं नृत्तोरणं कंदसिधत् कालाद्यत् प्रकृष्टेष्ठं प्रयोजनं विशाखाधाठादशमं थदंडयोः अनुप्रवचनादिभ्यश्चः समा
पनात्स पूर्वपदात् शकागारिकद्वौरे आकालिकडाद्यंतवचने तेन तुल्यक्रियावेदतिः तत्र तस्मैव तदहं उपसर्गाद्विद
सिधात्वर्थे तस्मै भावस्त्वतलो आवत्तात् ६ तनन्पूर्वतित्युरुषादनुवरसंगतलवयावटवयुधकतरसलसेभ्यः पृथ्वा
दिभ्यश्चमनिज्वा वर्णदृढादिभ्यः श्वाश्च गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च स्तेनाद्यन्लोपश्च सरस्युर्यः कपिज्ञात्यो
र्त्तक पत्यंतपुरोहितादिभ्यो यक् प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योश्च हायनांत युवादिभ्योश्च रंगताञ्चलधुप्र
वात् योपधादुरुपो नमादुश्च दंडमनोज्ञादिभ्यश्च गोत्रचरणश्लाघात्पाकारतद्वेतेषु होत्रादिभ्यश्चः ब्रह्मणश्च
तलो प्राक्कीताङ्कुताच्चमर्वभूमिसप्तनोऽसमासात्तस्मै प्रभवति नन्पूर्वाः षोडश इति पंचमाध्यायस्य प्रथमपादः
धानानां भवने ज्ञेयैरेवत्र व्रीहिशाल्योर्त्तक यवधनकषष्ठिकाद्यत् विभाषातिलमाषोमार्मगाण्ड्यः सर्ववर्मणां क
तः खस्तनो यथा मुखसंमुखस्य दर्शनं तत्सर्वादेः पद्यांगकर्मयत्र पात्रं व्याप्नोति आप्रपदं प्राप्नोति अनुपदसर्वाना
थानयंवद्धाभज्ञयति नेथेषु परोवरपरपरपुत्रपोत्रमनुभवति अवारणारात्यंतानुक्रमंगामी सर्मासर्मा विजायते ॥

शमः

५५

दश्रीनावष्टवे आगवीनः अन्ववलगामी अन्नोयत्वेो अभ्यमिजा क्वच गोष्ठाववभूतपूर्वे अश्वस्येकाहगमः शाली नकोपी
 नेअधुभाकार्ययोः १ ज्ञातेन जीवति साधपदीनं सख्यं हेयंगवीनं सहाया तस्य पाकमूले पीत्वा दिभ्यः कुराएजाहचो यक्षानिः
 तेन विन श्रुतुषुणयो विनभ्यानानाओ नमहः वेः शालं छंकरो संशोदश्चकट्च अवाकु गरच्च नते नासिकायाः संज्ञायादी
 ट्च नाट्च ट्चः ने विड्जिरी सवो इनच पिट्चिकरिच उपाधिभ्यां त्रकन्नासनाहृयोः कर्मणि घरोठ्च तदस्य संजातं तार
 कादिभ्यश्च तच्च प्रमाणो द्वयसद्व्यच्चात्रचः पुस्तपहस्तिभ्यामणच यत्नदेतेभ्यः परिमाणो वतुप् किमिदं भ्यां बोधः २ किम्
 संख्याः परिमाणोऽतिच संख्याया अवयवेतयप् द्विभिभ्यां तयस्य यच्चा उभाडुदातो नित्यं तदस्मिन्नधिक ~~मिति~~ मितिद
 शांताडुः शर्दतविंशतेश्च संख्याया गुणस्य निमाने मयच् तस्य पूरुणोऽट् नानादसंख्यादेर्मट् यदुच्छंदसि घट्टकति कतिप
 यवतुराणुक वद्गुगगणसंघस्य तिष्ठक वतोरिणुक द्वेस्तीथः त्रैसंप्रसारणं च विंशत्यादिभ्यस्तमडभ्यतरस्यां नित्यं श
 तादिमासार्द्धमाससंवत्सराच्च षष्ठादेश्चासंख्यादेः मतोक्कः सूक्तसामोः अभ्यायानुवाकयोर्लुक् ३ विमुक्तादिभ्यो एण गो
 षडादिभ्यो वुन् तत्रकुशलः पथः आकर्षादिभ्यः कन् धनद्विरण्णात्कामे स्वांगेभ्यः घसिते उदरादुगाद्युने सस्यो नपरिजा
 तः अंशदारी तत्रादक्षिरापहते ब्राह्मणकोलिके संज्ञायां शीतोष्णाभ्यां कारिणि अधिकं अनुकाभिकोभीकः कमिता पा

कलीदि

आ-
रा

श्वेनान्विहति अयःसूतदंताजिनाभ्यांठकाजो तावतिथंग्रहणमिति नृगवा ससर्पांशाप्रणी शृंगलंघ्यस्यबंधनंकरमे उक्कठना
नाः ४ कालप्रयोजनादोगे तदस्मिन्नं प्रायै संजायां कुल्पाषादश्च श्रोत्रियश्चंदोधाते आद्धर्मेन न भुक्तमिति ठनो पूर्वादिनिः सप्र
वाच्च इष्टादिभ्यश्च कंदसिपरिपथिपरिपरिहोपर्यवस्थातति अनुपद्यन्तेष्टा साक्षाद्दृष्टमिंसायां नेत्रियमरसेनेचिकित्साः इदि
थमिदं लिङ्गमिदं दृष्टमिदं सुष्ठमिदं दृष्टमिदं दन्तमिति वा तदस्यास्यमिन्निति मतुप रसादिभ्यश्च प्राणिस्थादातो लज्जन्तरस्या
सिद्धादिभ्यश्च वत्सांशाभ्यां कामवले फेनादिलव लोमादिषामादिपिच्छादिभ्यः शर्मे लवः ५ प्रह्लाशद्वाचवृत्तिभ्योः तपः सह
स्वाभ्यां विनीनी अएच सिकताशर्कराभ्यां च देशोलु विलंबोच दंत उन्नत उरु उग्रभुविमुक्कमधोरः दुदुभ्यामः केशादोन्यतरस्या
गांयजगात्संज्ञायां कांडांशदीरन्नाद्वो रजः कथासूतिपरिषदो वलच दंतशिरवात्संज्ञायां ज्योत्स्नातमिभ्यां शृंगीणोर्जस्विन्नूर्जस्व
लगीमिन्नमिन्नमलीमसाः अतइमिठनो ब्रह्मादिभ्यश्च तुदादिभ्यश्च एकगोपूर्वाद्वन्नित्यं शतसहस्राताबनिष्ठात् त्रपादा
हस्तप्रशंयोर्धय ६ अस्मायामिभस्वजोविनिः वङ्गलं कंदसि ऊर्णायायुस् वानोमिनिः आलजाद्वो वङ्गभाषिणि स्वामीनेश्वर्ये
अर्थादिभ्योच दंदोपतापगर्हात्प्राणिस्थादिनिः वाताती साराभ्यां कुक्क वयसिपूरणात् कृशादिभ्यश्च धर्मशीलवर्णताच्च ह
स्ताज्जातो वर्णाद्व्यचारिणि पुष्करादिभ्योदेशे वलादिभ्यो मतुवन्यतरस्यां संजायां मन्माभ्यां कंशंभ्यां भवयुस्तिवुतयसः तुंदिवलिच

स

शमः
२०

देमः अहं बुभुक्षु ममोयुस ७ धान्यानां ज्ञातेन किमो विमुक्तादिभ्यः कालप्रज्ञा समाया विंशतिः ॥ इति पंचमाध्यायस्य द्वितीयपादः
 प्रादिशो विभक्तिः किं सर्वनामवद्भ्यो ह्यदिभ्यः इदमइह सतेनोरथोः स्तदोश्च सर्वस्य सोन्यतरस्यां दि पंचमास्तमित् तस्य
 पर्यभिभ्यां च सप्तमास्त्रत् इदमोहः किमोत् बाह्वृक्षं दसि इतराभ्योपि दृश्यंते सर्वे कान्य किं यत्तदं कालेह इदमोहिल अधुना द
 नीच तदोदाच तयोर्दाहिलो वृक्षं दसि १ अनद्यतने हिलन्यतरस्यां सद्यः परस्मै येषमः योरेद्यद्यद्यर्बेद्युरन्येद्युरन्यतरेद्युरितरे
 द्युरपरेद्युरधरेद्युरुभयेद्युरुत्तरेद्युः प्रकारवचनेथाल् इदमस्थमुः किमश्च थाहेतौ वृक्षं दसि दिक्कादेभ्यस्सप्तमीयचमी
 प्रथमाभ्यो दिक्देशकाले घत्तातिः दक्षिणोत्तराभ्यामतस्तु विभाषा परावराभ्यां अंचेलुक् उपर्युपरिष्ठात् यश्चात्
 पश्चपश्चाच्छं दसि उत्तराधरदक्षिणा वातिः सनवन्यतरस्यामद्वोपंचयाः दक्षिणादाच्च आहिवद्वो उत्तराच्च पूर्वार्धरावराणा
 मसिपुखवश्चेष्टां अस्तातिच २ विभाषावरस्य संख्याया विधौर्था अदि रणविवालिच सकाद्वो धामुन्नन्यतरस्यां द्वित्रो
 अधामुन् एधाच्च याप्येयाशप् प्रणादागेतीयादण् प्रागेकादशभ्योच्छं दसि षष्ठाष्टमाभ्यां च मानपश्चगायोः कन्लुकोच एका
 दाकिनिन्नासहाये भूतपूर्वचरट् षष्ठादण्यच अतिशायनेनमविष्टनो निडश्च द्विवचनविभज्योपपदेतरवीयसुनो अजादियु

३

प्र. ५॥

२१॥

एवमनादेव नुच्छंदसि प्रश्नस्यस्यः ३ ज्येष्ठ वृद्धस्यच अंतिकवाक्योनेदसाधो पुवाल्ययोः कन्यतरस्यां विन्यतोर्लु
क प्रशंसायांरूप इषदसमाश्लोकल्यदेश्यदेशीयरः विभाषाकणेवज्जुस्तानु प्रकारवचनेजातीयप्र प्राणिवाल्कः अ
व्ययसर्वनामामकचाकेः कस्यचदः अकृते कुत्सिते संज्ञायांकन अहं याथा नीतोवतद्युक्तात् वक्त्रोपनुष्यनाम्नः
सृज्वा धनिलचोच प्राचासुपादेरडज्जुवोच ४ जातिनाम्नकन अजिनातस्योत्तरपदलोपश्च ठजादापूर्द्धद्वितीयादचः य
वलसुपरिविशालवरुणालवरुणार्थमादीनांततीयात् अलो इस्वे संज्ञायांकन कुडीशमीशुंडाभोरः कृत्वाडुयच क
स्रगोलीभ्यांश्च वत्सोदाश्चर्धभेभ्यश्चतनुत्वे किंयत्तदोनिर्धारणेद्वयोरेकस्यडतरच वावहनांजातिपरिप्रश्नेडतमच सका
अप्राचां अवतोपणेकन इवेप्रतिष्ठतो संज्ञायांच लुम्मानुष्ये जीविकार्थेचापण्ये देवयद्यादिभ्यश्च ५ वस्तेर्कन् शिलायाल्कः
शाखादिभ्योयः इयंचभवे कुशायाङ्कः समामाच्चतद्विषयात् शर्वरादिभ्योए अंगुल्यादिभ्यश्चक एकशालायाञ्चजन्य
तरस्यां कर्कलोहितादीकक यत्पूर्वविशेषात्थाल्कंदसि पूगाञ्चोयामणिपूर्वात् व्रतश्चानोरस्त्रियां आयुधजीविस
द्याञ्चद्वाहीकिञ्चवाहणराज्यात् वृकादेरण्य दामन्यादिनिगर्तषष्ठाङ्कः पार्श्यादियोषेयादिभ्योएचो अभिजिदि

॥ रामः ॥

॥ २१ ॥

दम्भालावच्छिशावच्छिपीवद्वर्णवकुमदणोयञ् आदयत्तुडा जाः प्राद्विशो नद्यतने विभाषाज्य चजातिनामो वस्तेरेको नवि
 शतिः इति पंचमाध्यायस्य तृतीयपादः पादशतस्य संख्या देवी प्रायां वृत्तलोपश्च इडव्यवसर्गयोश्च स्थूलादिभ्यः प्रकारवच
 नेकञ् अनन्तगतोक्तात् नसापि वचने ब्रह्मत्याच्याह्लादने अषड्ज्ञाशितं वलं कर्मलं पुरुषाभ्यन्तरपदात्तवः विभाषां वेरदि
 कस्त्रियां जातं तां छुर्वधुनि स्थानां तां द्विभाषासंस्थानेनेति चेत् किमेति डव्ययद्यादाम्बद्वयपुर्कश्च अमुचच्छदसि अनुगादि
 नष्टक एवस्त्रियामञ् विसारिणो मूत्स्ये संख्यायां क्रियाभ्यावृत्तिगणने कृत्व सत्त्वं द्विविचतुर्भाः सत्त्वं एकस्य सत्त्वं विभाषा
 वहोर्धा विप्रकृष्टकाले तत्प्रकृतवचनेभ्यश्च समूहवचनवद्भु अनन्तावसथेति ह भेषजान्यः देवतांतात्तादर्थ्येयत् पादाधी
 भां च अतिथेर्न्यः देवात्तत् अवेकः यावादिभ्यः कर्त् लोहितान्मणौ वर्णोचानित्ये रक्ते कालाच्च घिनयादिभ्यश्च वारीया
 हतार्थायां तद्युक्ता कर्मणोश्च ओषधेरजातो प्रज्ञादिभ्यश्च भृशस्तिकन् सन्तोषांसायां २ वृकजोष्ठाभ्यां तिलातिलौ चच्छं
 दसि वद्वल्यार्थां छुशकारकादन्यतरस्यां संख्येकवचनाच्च वी प्रायां प्रतियोगिर्पदम्यास्तसिः अपादानेचाहीयत्तुहाः अ
 तियहाद्यथनक्षेपेक्षकरीरितृतीयायाः हीयमानपापयोगाच्च षष्प्राच्याश्च शोभाचापनयने कृत्वस्तियोगे संधय कर्त्तरि

मा. ॥
२२ ॥

व

विः अरुमनश्चैतोरहो जसं लोपश्च विभाषामातिः कार्त्तये अभिविधोसंघदात्त तस्थानवचने दयेवाच देवमनुष्यपुरुषपुरुष
नोभोहितीयासप्तम्योर्वकुलं अयक्रानुकरणाद्वनवराद्धादितोडाच कृत्रोहितीयतृतीयशंवरीजात्कषो संख्यायाश्चमुखाताया
समयाच्चयापनार्थं ३ सधननिष्यवादिवाधने सुखपियासावुलोम्ये दुःखात्प्रातिलोम्ये श्रुतात्प्राक् सत्यादशयथे निष्कुलावि
ष्टोषणो भद्रात्यरिवापणो समासांताः नपूजनान् किमः सौधे ननस्तत्पुरुषात् यथोविभाषा बहुवर्हिोसंघेयेडजवङ्गाणात् न
मरुतः यथामानसे अचतुर्विचतुरस्रचतुरस्त्रीपुंसधेनवदुहः कसामवाभन
साक्षिभुवहारगवोर्वशोयदृष्टीवनक्तदिवरात्रिदिवाहर्दिवसरजसमिश्रेयसपुरुषायुषश्चायुषार्थजुषजातोक्षमहोक्ष
हृद्दीप्तोयधुनगोष्ठश्चाः ब्रह्महस्तिभ्यांवर्यसः अवसमंधेभ्यस्तमसः श्वसोवसीयश्चैयसः ४ अन्वतप्राद्वहसः प्रतेसरसः सप्त
भीष्टात् अनुगवमायाभे द्विस्तावात्रिस्तावावेदिः उपसर्गादध्वनः तत्पुषस्यांगुलेः संख्या व्ययादेः अहः सैर्वेकदेशसंख्यातपुरण
वरात्रेः अक्षोक्रुतेभ्यः नसंख्यादेः समाहारे उत्तमेकाभ्यांच राजाहः सखिभ्यष्टु गोरतद्वितलुकि अश्राव्यायाभुरसः अनो
श्माथः सरसांजातिसंजयोः ग्रामकौशभ्यांचवत्सः अतिः पुनः उपमानादप्राणिषु उत्तरमृगपूर्वाच्चसक्यः नावोद्विगोः अर्द्ध

न.

व

॥ रामः ॥
॥ २२ ॥

ॐ प खार्याः प्राचा द्विभिषामंजलेः अन्तसंतानयुसका कुंदसि अहणोजानपदारव्यायां कुमहडामन्यतरस्यां इंदुवदप
हांतात्समाहारे अय्ययीभावेशरत्प्रभृतिभ्यः अनश्च नयुसकादन्यतरस्यां नदीयोर्लमास्याग्रहायणीभ्यः इयः गिरेश्चशेनक
स्य वङ्गदीहोसक्याहणोऽखांगात्वन्र अंगुलेर्दोरुणि द्विभिषांप्रभृद्भिः अप्पूरणीप्रमाणयोः अंतर्वहिर्भ्यांचलोभः अन्नासि
कायाः संज्ञायां नसंचास्थूलार उपसर्गाच्च स्रुपातस्रुष्वस्रुदिवशादिकृत्स्वतुरश्चणीपदाजनपदपोष्टपदाः ६ ननुः कभ्यो
हलिसक्योरन्यतरस्यां नित्यमसिञ्जामेधयोः वङ्गप्रजं कुंदसि धर्मादनिक्वेवलात् जभासहरित्तरासोमेभ्यः दक्षिणे
मालुज्योगे इच्छकर्मव्यतीहारे द्विंदुवादिभ्यश्च प्रसंभ्यां जानुनेर्जुः उर्धादिभाषा ऊधसोनेड् धनुषश्च वासंज्ञायां जाया
गानिड् गंधस्येडुसूतिस्मरमिभ्यः अल्पाख्यायां उपमानाच्च पादस्यलोयोहस्यादिभ्यः कुंभयदीषुच मंख्यासपूर्वस्य ७
वयमिदंतस्यस्त्र कुंदसिच स्त्रियांसंज्ञायां विभाषाश्यावरोकाभ्यां अयांतपुभ्रपुद्धद्ववराहेभ्यश्च ककुदस्यवस्थायांलोपः
त्रिककुत्पर्वते उर्ध्विभांका कुदस्य पूर्णादिभाषा स्रुदुदुदोमिनामिन्वयोः उरःप्रभृतिभ्यः कप् वनस्त्रियां नद्यतश्च शेषा
दिभाषा नसंज्ञायां इयसश्च वंदितेभ्रातुः कज्जकुंदसि नाडीतंयोऽयागे निष्प्रवाणिश्च ८ पादशतस्यतस्यद्वैतद्वैकसं

प्र. ध्या. ॥

२२॥

वान्वचःस्वार्थानश्चदःसम्भोवयमिर्विज्ञातिः इतिपंचमाध्यायस्यचतुर्थपादः समाप्तः स्कातोद्वेपथमस्य अजादेद्वितीयस्य
नन्वःसंयोगादयः पूर्वोभ्यासः उभेअभ्यासं जज्ञित्यादयश्चतुर्जनादीनां दीर्घोभ्यासस्य निदिधातोवनभ्यासस्य सन्पडीः
स्त्रो चडि दश्यान्नादानीकांश्च घाडःसंप्रसारणं पुत्रयत्पोल्लसुरुषे वंधुनिवकुर्वीहो वचिस्वपिथजादीनां किति ग्रहि
आवयिगविबुधिविद्वतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां डितिच निद्यभ्यासस्योभयेषां स्वापेश्चडि स्वपिस्वपिमेजांयडि नवश
१ नायकी स्कायःस्फीनिष्ठायां स्यप्रपूर्वस्य इवमूर्त्तिस्पर्शयोःशयः प्रतेश्च विभाषाभावपूर्वस्य श्रुतंपाके व्यायःपी लि
डाडोश्च विभाषाश्चैः लोचसंश्चडेः कसंप्रसारणं अथस्तस्यच वङ्गलंकदसि नायकी अयस्सुषेथामानुचुरानुडाश्चिमु
घितित्याजश्चाताश्रीतमाशीराशीर्ताः नमंप्रसारणेसंप्रसारणं निदिधयोयः वश्चास्यान्यतरस्यांकिति वेजः २ ल्यपिच ज्यश्च
वश्च विभाषापरि आदेशेउपदेशेकिति नव्योलिदि स्फुरतिस्फुल्लत्योर्द्यत्रि कीड्जीनांलो सिध्यतेरपारलोकिके पीनातिमिनो
तिदीडान्यपिच विभाषालीयतेः खिदेष्ट्वदसि अपगुरोणमुलि चिस्फुरोणो पजनवीयतेः विभेतेहेतुभये नित्यंमयतेः सृजि
दशोर्मल्यमकेति अनुदानस्यचडयधस्यान्यतरस्यां शीर्धेष्ट्वदसि ३ यच्चतद्धिते अविशीर्धः पदन्मोभास्त्वनिरासन्प्रपन्नेषन्

समः ॥

॥२२॥

कें

कञ्चकञ्चुदन्नासञ्चसभृतिषु धात्वादेः षः सः शीनः लोपोव्योर्वालि वेरपृक्तस्य हल्ङ्गाम्पोदीर्घात्कृतिस्य पृक्तं हल् एङ्
इत्थात्मवुद्देः शीञ्चुदमिवङ्गलं इत्थस्यपितिकृतितुक् संहितायां केच आङ्गाडोश्च क्षीर्घात् पदातांदा इकोयणादि एचो
यवायावः वातोयिप्रत्यये धातोस्तन्निपित्रस्येव ४ नय जयौशकार्थे कथ्यस्तदर्थे भयप्रवयोचर्द्धदसि एकः पूर्वपरयो अता
दिवच्च घत्वतुकोरसिद्धः आङ्गुणः वृद्धिरोच एत्येधत्तुक् आटिश्च उपसर्गादतिधातो वासम्पापिशलेः औतोम्भसोः सङ्घि
रूपं औमाडोश्च उस्पपदातात् अतोपुणे अव्यक्तानुकरस्यातइतो नामिदितस्यांतस्यतुवा नित्यमाप्नोडितेडादि ५ अकः स
वर्णेदीर्घः प्रथमयोः पूर्वसवर्णः तस्माद्ध्रस्वो नपुंसि नादिनि दीर्घाञ्जसिच वार्द्धदसि अपिपूर्वः संप्रसारणाच्च सङ्घः प
दातांदति डमिडसोश्च कृतउत् श्वात्पात्यस्य अतोरोरमुतादमुते ह्रस्विच प्रकृत्यांतः पादमव्यपरे अव्याद्वद्यादवकभुरव
तायमदत्ववस्युषुच यजुषुरः आपोघाणोवृह्लिवर्षिष्ठेवेवालिर्विकेपूर्वे अंगइत्यादौच अनुदानेचकुधपरे ६ अवपयामि
च सर्वत्रविभाषागोः अवङ्गुकोरयनस्य इंदेच ७ कृतपगृह्याअविं आङ्गिनुनासिकश्चुदसि इकीसवर्णेणाकल्पस्यइत्थ
श्च कृत्यकः अमुनवउपस्थिते इंचाकवर्मणस्य द्विउत् एततदोः कलोपोकोरसामासिहलि स्यश्चुदसिवङ्गलं मौचिलोपेदेत्ता

नित्यं
न

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

॥ २४ ॥

दमरुणं स्रद्धात्पूर्वः संपरिभ्यां करोती भूषणे समवाये च उपात्यतियत्नवेकतवा काध्याहारिषु च किरतो लवने हिंसायां प्रते
अपस्वितुषा कुकुनिघालेखने कुस्तुवुरणिजातिः अपस्यराः क्रियासातये गोष्यदंसे वितासे वितयमाणेषु आस्यदंयतिषा
यां आश्चर्यमनितो वर्षस्केवाकरः अपस्करोरर्थागं विकिरः शकुनो वा इह खल्विंदीतरपदे मंत्रे पतिष्कशश्चकरो
प्रस्करावहरिश्चंद्रादृषी प्रस्करमिस्किरणो वेरुगुपरिवाजकयोः कास्तीराजस्तंदेनगरे कारस्करो वृक्षः पारस्करप्रभृतीनि
वसंक्रायां अनुदात्तं पदमेकवर्जं कर्षात्वनोद्यन्तीत उदात्तः उच्छादीनां च अनुदात्तस्य च यत्रोदात्तलोपः धातोः क्ति
नद्वितस्य कितः तिसृभ्यो जसः चतुरः शसि सावेकाचरुतीयादिर्विभक्तिः अतोदात्तादुत्तरपदादन्यतरस्यामनित्यस
मासे अचेष्टदस्य सर्वस्थानं ऊडिदं पदाद्युभेद्युभ्यः अघ्नो दीर्घात् शनुरनुमोनुषजादी उदात्तयणो हल्पूर्वात् नोड्
धातोः इह खनुड्भ्यामनुष् नामन्यतरस्यां आश्रुदसि षड्विचतुर्भ्यो हल्नादि हल्गुणोत्तमं विभाषाभाषायां
नगोष्वाभाववर्णाशड्भ्योः दिवो हल् नृचान्यतरस्यां तित्त्वरितं तास्यनुदात्ते निडिदुपदेशो ह्यसर्वधातुकामनुदा
त्तमहन्विडोः आदिः सचो न्यतरस्यां खपादि हिंसामय नदि अथ्यस्तानामादिः अनुदात्ते च सर्वस्य सुपि भीडीभृड्भ्योः

॥ रामः ॥

॥ २४ ॥

लिति-१

या जनधनदरिद्राजगरांघृत्य त्वूर्वमिति आदिर्णमुनन्यतरस्यां अचः कर्त्तव्यकि थलिचमेठि दंतोवा न्नित्यादिर्नित्यं आमंवि
तस्यच पथिमथोः सर्वनामस्थाने अतश्चतैवेयुगपत् १० हयोनिवासे जयःकरणं दृषादीनां च संज्ञायामुपमानं निष्ठाच
द्वाजनात् शुक्लधृष्टौ आशितः कर्त्ता रक्तै विभाषा जुष्टापितेचकंदसि नित्यंमत्रे शुष्मादसमोर्द्धसि ऊयिच यतोनावः ई
वंदृशंसुहाणपतः विभाषावैल्लिखनयोः त्यागहमरागकुहश्चकथानां उपोत्तमंरिति चड्यन्यतरस्यां मतोः पूर्वमात्सं
ज्ञायांस्त्रियां अंतोवत्याः ११ ईवत्याः चो समासस्य सकारवशात्कील्यपिचयचक्षणात्सर्वोव्यथाहिंसायामनुदात्त
स्य विभाषाज्ञपईवत्यास्त्रीणि इतिवशाध्यायस्यप्रथमपादः वङ्गुवीहोप्रकृत्यापूर्वपदं तत्पुरुषैर्ल्यार्थहतीयासूत्रमु
पमानाव्ययद्वितीयाकृत्याः वर्योवर्येध्वनेने गाधनवरणयोःप्रमाणे दद्याद्यंदायादे प्रतिबंधिचिरकृत्तयोः पदेपदेशे
निवातेवातत्राणे शारदेनार्त्तवे अधर्युकषाययोर्ज्ञातो मदृशप्रतिरूपयोः सादृश्ये द्विगोप्रमाणे गंतव्यपण्यवाणिजेमन्त्रो
मन्त्रोपक्रमच्छायेनयुंसके स्रवधिययोर्हिते धीतोच स्वस्वामिनि पत्यावैश्वर्ये नभ्रवाक्किदिधिषु वाभुवनं १ आशंकावा
धनेदीयः स्रसंभावनं प्रेवभूतपूर्वं सतिधमनीडममर्यादमवेशसदेशेषुसामीप्ये विस्पष्टायुगवचनेषु अज्पावकन्यायव

तु ६

शनि

१॥ तत्सुभावेकर्मधारये कुमारश्च आदिप्रत्येनसि युगेश्वरनरस्यां श्रुतकालकपालभगालशरावेषु द्विगो वदन्त्यतरस्या
 दिष्टिः ॥ १॥ वित्तं सप्तमिसिद्धशुक्लपक्षवधेधकालात् परियन्तु पापावर्ज्यानाहोरात्रावयवेषु राज्यनवद्वचनद्वेधक
 दक्षिण संख्या आचार्योपसर्जनश्चांतेवासी कार्तिकेजपादयश्च महान्डीत्यपराहृगृहीष्टासजावालमारभारतहेहिनि
 लगेरवप्रवृद्धेषु कलकश्चवेष्टदेवे उष्टुस्मारिचाम्योः ॥ २॥ गोमादसादिसारथिषु कुरुगार्हपातिरक्तगुर्वसूतजरत्यस्त
 लदुरुपापारेवडवांते तिलकदूषणकंठलोदासी भागणां च चतुर्थीतदर्थे अर्थेकेच कर्मधारयेनिष्ठा अहीनेद्वितीया
 तृतीयाकर्मणि गतिरनंतरः तादौचनिति कृत्यतो तैवेवांतश्चयुगयत् अनिगंतोत्तौवप्रत्यये न्यधीच ईषदन्यतरस्यां
 हिरण्यपरिमाणंधने प्रथमोचिरोपसंपत्तौ कतरकतमो कर्मधारये आर्योवात्यणकुमारयोः राजाच घृहीत्यनसि ॥ ३॥ के
 निश्चार्थे ग्रामः शिल्पिनि राजाचप्रशंसायां आदिरुसत्तः सप्तमीहारिलो धर्मेश्वरयो युक्तेच विभाषाध्यसे पापेच
 शिल्पिनि गोत्रांतेवासिमाणवडात्यणेषु सेये अंगानिर्मैरेये भक्ताख्यास्तदर्थेषु गोविडालसिंहसैधवेश्यमाने अके
 जीविकार्थे प्राचांजीडायां अणानियुक्ते शिल्पिचाकच संज्ञायांच गोनतियवंपाले णिनि उपमानशहरार्थप्रकृत

नि

॥ समः ॥

॥ २५ ॥

अंत

वेव ४ युक्तारो ह्यस्यश्च दीर्घकाशतुमभाष्टवर्जं अंत्यात्पूर्ववत्तुः यामेनिर्वसंतः घोषादिषु च छात्र्यास्य
शालायां प्रखिष्टमककर्पादीनां मालादीनां च अमहन्नवनगरैरुदीचां अर्मचावर्णाद्यच्यच्च नभ्रतादकसंजीवम
द्राक्ष्यकंजुलं अंतः सर्वगुणकात्मे संप्रसायां गिरिनिकाययोः कुमाराय वयसि उदकेकेवले द्विगोक्तौ सभायां न
पुंसके पुरेष्वाचां अरिष्टगोडपूर्वे च ५ नहास्तिनफलकमार्याः कुसुमकुपकुंभशालं विले दिकाद्वात्राभजनपदात्वा
न्नामराष्टेषु आचार्योपसर्जनश्चांतेवासिनि उत्तरपदद्वयोसर्वच वडुवोहोविश्वं संप्रसायां उदराश्रेष्ठेषु क्षेत्रे नदीवंधु
नि निष्पद्यसर्गपूर्वमनातरसां उत्तरपदादिः कर्णोवर्णलक्षणान् संज्ञोपमयोश्च कंठपृष्ठयो वाजध्वं शृंगमवस्थायां
च नजोत्तरमरामित्रभृताः सोर्मनसी अलोमोघसी कल्पादयश्च आद्युदानं द्युच्चं दसि वीरवीर्ये च ६ कूलतीरित्
लमूलशालाक्षसप्रमव्यथीभावे कंसमंथशूर्यपापकांडं द्विगो तत्परुषेशालायां नपुंसके कंथाच आदिष्टिहृणादी
नां चेलविलकटुककांडगर्हायां शीरपुष्पमानं पल्लवस्युपशकं द्विगो कूलसदस्थलकर्षासंज्ञायां अकर्मधारये राज
वर्षादियश्च पुत्रपुत्र्यः नाचार्यराजर्त्विगंसंयुक्तं ज्ञातारयेभ्यः चूर्णादीन्यप्राणिषट्पाः षड्कांडादीनिकुंडवनं प्र

कृत्याभगालं शितेर्निर्वाव कञ्चुवीहावभसर गतिकारकोपपदात्कत् अवेनस्यत्पादिषुयुगपत् १ देवताद्वंद्वेव नो
 त्रपदेनुदात्तावपृथिवीरुदप्रमंथिषु अंतः द्याधधन्ताजविचकाणां मधमानात्कः संज्ञायामनचितादीनां प्रव
 द्वादीनां च कारकाद्वत्तभुतयोरेवाशिषि इत्यंभूतेन कृतमित्ति च अनोभावकर्मवचनः मन्त्रिन्व्याख्यानाशयनाशनस्य
 नियाजिकादेकाताः सप्तम्याभ्युप्य जनार्थकहृतीयायाः मिश्रचानुयसर्गसंधो नत्रोगुणघतिषेधेर्मयाद्यहृदिता
 लमर्थात्तादिताः ययतोश्चादर्थ अक्कावशक्तो आकोशेच संज्ञायां कृत्योकेसुच्चावाद्यश्च ८ विभाषातन्मन्त्री
 क्ताभुविषु वङ्गवीहावदमेतत्तद्व्यपमप्रणयोः क्रियागणने संख्यायास्तनः विभाषाहृदमि संज्ञायां मित्राजिनयो
 ; व्यग्यिनोत्तरं मुखंस्वांगं नाव्यपदिष्टाद्यगोमहत्स्थूलमुष्टिपृथुवत्सेभ्यः निष्ठोपमानादन्यतरस्यां जातिकाल्प
 खादिभ्यो नाच्चादनात्कोकृतमित्तिप्रतिपन्नाः वाजाते नृसभ्यां कपिपूर्वं इत्स्वातेत्यात्पूर्वं वहीर्नञ्चउत्तरपदभूमि
 नगुणादयोवयवाः उपसर्गस्वांगं भवमपथु वनसमासे अंतः अंतश्च ९ ननिविभ्यां योरेरमितोभाविमंडलं प्राद
 स्वांगं संज्ञायां निम्नकादी निच अमेमुखं अपाच्च स्मिगपूतवीणां जीर्ध्वकुक्षिसीरनामनामच्च अधेरुपरिस्थ अ

म

शमः

२६

नोरपधानकनीयसि पुरुषश्चन्द्रादिष्टः अतेरकृत्यदे नेरनिधाने धतेरंश्चादयस्तत्पुरुषे उपाह्वजजिनगोशदयः सो
 स्वज्ञेपणे विभाषीत्युक्ते द्विविभाषापादन्मूर्धस्त्वङ्गुवीहो सक्थंवाजातात् परादिष्टुदसिवङ्गुल १० वङ्गुवीहवाश
 काशोःसादक्तेयुस्मान हासिकूलदेवताविभाषाननिविभाषेकीनविंशतिः इतिषष्ठाध्यायस्यद्वितीयपादः अ
 लुगुत्तरयदे पंचम्यांस्तोकादिभ्यः ओजःसहोभक्तमसरतीयायाः मनसःसंज्ञाया आकायिनिच आत्मनश्चपूरणे
 वेयाकरणाव्यायांचतुर्थ्याः परस्यच हलदंतात्मसम्याः संज्ञाया कारनामिचषाचां हलादौ मध्यादुरौ अमूर्ध्वमस्त
 कात्कांगादकामे वंधेचविभाषा तत्पुरुषेकृ निवङ्गुलं प्राट् ट् कालदिवांजे विभाषावर्षस्तरशरवरात् घकालंत्वे
 षुकालनाम्नः शयवासवासिष्ठकालात् नेत्सिद्धवध्नातिषुच स्थेचभाषायां १ षष्ठा आकोशे पुत्रेन्यतरस्यां नृतोविद्या
 योनिर्संवधेभ्यः विभाषास्त्वपत्योः आनङ्कृतीदंदे देवतादंदेच ईदमेःसोमवरुणयोः इहृदो दिवोद्यावा दिवस
 श्रष्टथिव्या उषसोषसः मातरपितराबुध्वा पितरमातरा चर्द्धदसि स्त्रियाःपुंवद्भाषितपुंरकादनङ्कृसमानाधिकरणे

त्रियामपूरणीषियादिषु तमिलादिद्याकृत्वसूचः कथञ्चानि नोश्च नकोपधायाः संज्ञापूरण्योश्च वृद्धिनिमित्तस्य
 चतुर्द्वितस्यारक्तविकारे स्वांगाच्चेतोमानिनि २ जतिश्च पुंवत्कर्मधारयजातीयदैयेषु घञ्पकल्यचेलङ्बुवगोत्रमतद्
 तेषुञ्चोरनेकाचोद्धृत्तः नद्याः शेषस्यान्यतरस्यां उगितश्च आन्महतः समानाधिरकरणजातीययोः द्वाष्टनसंख्या
 यामवङ्गवीह्यशीतोः चिस्त्रयः विभाषाचत्वारिंशत्प्रभृतौसर्वेषां हृदयस्य हृत्स्वेवयदरालासेषु वाशोकषत्रोर्गेषु पा
 दस्यपदाज्यातिगोयहतेषु यद्यत्यतदर्थं हिमकाषिहृतिषुच कृत्वः शो वाघोषमिश्रशब्देषु अदकस्योदः संज्ञायां येषंवा
 सवाहनाधिषुच एकहलादौपूरयितव्येनातरस्यां मथोदनमक्तुविंदुवज्रभारहस्वीवधमाहेषुच ३ इकोद्धृत्त्वोङ्योगा
 लवस्य एकतद्धितेच व्यापौसंज्ञाद्धृत्त्वोर्वज्रलं वेव इष्टकेशीकामालानां चित्तलभारिषु वित्तनवयस्य अस्तद्धिष्वदं
 जंतस्यसुम् एवइकाचोम्पत्ययवच्च वाचंयमपुरंदरोच कारेसत्यागदस्य श्येनतिलस्यपातेने शत्रेः कृतिविभाषा नलो
 पीननः तस्मान्नुडचि नभारानपान्नुवेदानासत्यानभुत्तिनकुलनखनपुसकनक्षत्रनकनाकेषुषकृत्या शकादिष्वे

शी

रामः

३९

कस्यचातुक् नगोप्राणिघन्यतरस्यां सहस्यसः संख्यायां ग्रंथांताधिके च द्वितीये चानुपास्ये ४ अथ गयीभावे चाकाले
 वीपसर्जनस्य प्रकृत्या शिष्या गोवत्सहेलेषु समानस्य छंदस्य मूर्ध्वं भू तु दर्केषु ज्योतिर्जनपादरात्रिनाभिनामगो
 चरपस्थानवर्णवयोवचनबंधुषु चरणे बह्वचारिणि तीर्थे ये विभाषोदरे दृष्टश्वत्सु इदं किमोरीशकी आसुव
 नाम्नः विष्टदेवयोश्चटचंडा चतोवषत्यये समः समि तिरसतीर्थलोपे सहस्यसः सधमास्थयोश्चंदसि द्वात
 रूपसर्गेभ्योपईत् ऊदनोदेशे अथ घृत्तृतीयास्थस्यान्यस्य दुगाशीराशास्था स्थितोत्सकोतिकारकरागच्छेषु अर्थे विभा
 षा ५ कोः कतत्पुरुषेति स्थवदयोश्च तरेचजातो कापथ्यहृत्तयो इषदर्थे विभाषापुरुषे कवंचीह्ने पथिचछंद
 सि ६ षोदरादीनियथोपदिष्टं संख्याया विमायपूर्वस्याद्दुस्याहन्यतरस्यां डो कलोपे पूर्वस्य दीर्घाणः सहिवहोरोदव
 र्णस्य साधोसाद्धासाद्धितिनिर्गमे संहितायां करोलक्षणास्याविष्टावृषं वमणि भिन्नं छिद्रं स्वस्तिकस्य नहि वृत्ति
 वृषि व्यधिरुचिसहितनिष्ठुको वनगिर्योः संख्यायां कोटरकिंभुलुकादीनां वले मतौ वदन्ते न जिशदीनां शरादीनां च ६

छिन्न.

इकोद्देपीलोः उपसर्गस्यद्यमनुष्येवङ्गलं इकःकाशे दत्ति अष्टनःसंज्ञायां छंदसिच चित्तेकंपि विश्वस्यवसरणेः
 नरेसंज्ञायां मित्रेचर्षो मंत्रेसोमाश्चैदियविश्वदेवस्यमतो ओषधेश्चविभक्तावपथमायां ऋचितुनुद्यमस्ततःकुत्रो
 रुधाणि इकःसुत्रि द्वारेतत्तिडः निपातस्यच अन्येषामपिदृश्यते चो संप्रसारणस्य अनुक्थस्याजातेरिकोवर्ष
 भावेकोरिको नविंशतिः इतिषष्ठाध्यायस्यतृतीयपादः अंगस्य हलः नामि नतिसुचतसु छंदस्युभयथा नृच नो
 पधायाः सर्वनामस्थानेवासंबुद्धौ वाषपूर्वस्यनिगमे सांतमहतःसंयोगस्य अष्टन्तस्वसुनपुनैष्टत्वष्टस्तद्दो
 तपोतप्रशास्त्रुणा इन्द्रस्यधार्यमाणशो सौच अत्वसंतस्यवाधातोः अनुनासिकस्यकिरलोःकिति अऊनगमास
 नि तनीतेविभाषा कसश्चिद्द्विःश्रुडनुनासिकेच ज्वरत्वरसिवाविमवामुपधायाश्च १ शङ्कोपः अमिद्वरत्राभा
 त्र आनलोपः अनिदिता हलउपधायाःकिःमि दंशसंज्ञत्वंजांशपि रंजेश्च धन्विचभावकरणेयीः स्यदोजवे अ
 दोदैधोद्यप्रश्नयहिमप्रथाः नाचैःपूजायां क्तिस्त्वंसंपदोः जातनशा विभाषा भंजेश्चिणि शासइदङ् हलोः
 अ

रामः
 २८

आस्थान्यतरस्यां चोः नित्यं करोतेः येन अतउत्सार्वधातुके असोरलोपः आभ्यस्तयोरातः ईदृश्याद्योः इदृशस्य भिद्योन्यतर
 स्यां जहतेश्च आवहो लोपोयि ध्वसोरिद्धावभासलोपश्च अतएकहलाधोनादेशादेर्लिटि ६ थलित्वमेति नृफलभजत्रयश्च
 राधोर्हिसाया वाङ्मृत्रसां फणा चसप्तानां नशसुदहवादिगुणानां अर्वाणस्त्रसावननः मधवावङ्गलं भस्य पादःपत
 वसोऽसप्रसारणं वाहङ्कश्च युवमधोनामतद्धिते अलोपोनः मपूर्वहन्धतराङ्गमणि विभाषाडिःशोः नसंयोगाद्धमंतात्
 अचः उदङ्गत् आतोधातोः ७ मन्वेष्टादेरात्मनः तिर्विशतेर्दिति टेः नस्तद्धिते अङ्गुलीरेव ओर्गुणः डेलोपिकङ्काः यस्ये
 तिच अर्थानिष्ठागस्त्यमत्स्यानां यउपधायाः हलस्तद्धितस्य आपत्यस्यचतद्धितेनाति कश्चोश्च विल्वकिदिभ्यश्चस्यलुक् तु
 रिष्ठेमेयःसु डैः स्थूलरूपयुवङ्गस्वक्षिप्रकृद्वाणां यणादिपरंपूर्वस्यचगुणः प्रियास्थिरस्फिरीरुवङ्गलवृद्धवपदीर्घवृद्धारका
 णां प्रस्थस्यवर्वादिगर्वाविचष्टादिर्दृष्टः वहोर्लोपो भूववहोः इष्टस्ययिङ्गु आदादीयसः ८ कृतोहलादेर्लिटिः विभाषाजि
 ष्टुदसि प्रकृत्येकांश्च इनणनपत्ये गाधिदिदधिकेदिगणियलिमश्च संयोगादिश्च अन् येवाभावकर्मणोः आत्माधानौरे न
 मपूर्वोपत्येवर्मणः ब्राह्मोजातो कर्मत्वाच्चित्ये औन्नमनपत्ये दाडिनायनहासिनायनाथर्वणिकजेष्ट्याशिनेयवासिनायनि

गुरु

रामः
२९

श्रीपेवि

मोहाहत्यधेवेत्यसारवेवाकमेवेयद्विरामयानि ऋत्यावात्वावात्त्वमाध्वीहिरामयानिहृदसि २ अंगस्यरा इनीर्वाकोशेरा
ऊरुत्पस्थलीचमंवेधुरकृतः यवदशः इतिघृष्टाध्यामस्यचतुर्थपादः समाप्तः धुवोरनाको आचनेयी निगियः फलवक्त
द्याप्रत्यथादीनां हंतः अदभ्यस्तार आत्मनेपदेधनतः शी डोरुद वेत्तेविभावा वक्तुलंकदसि अतोमिस्सरेस् वक्तुलंकदसि
नेदमदसोरकोः यडसिडसामिनात्स्याः डेर्यः सर्वनाम्नःस्यो डसिड्योःस्मात्स्मिनेनो पूर्वादिभ्योनवभ्योवा जसःशी ओडःआ
यः नपुंसकाच्च जसःशसोःशिः १ अष्टाभ्यश्चोश्च षट्भ्योलुक् स्वमीनपुंसकात् अतोम् अडुतरादिभ्यःपंचभ्यः नेतराहृदसि
धुषादस्यद्रांडःशोष डेप्रथमयोरम् शसोनः भ्यमीभ्यम् पंचम्याचल् एकवचनस्यच धाभ्याक आतओशलः तुद्योतातडा
शिष्यभ्यतरस्यां विदेःशतुर्वक्ः समासेनन्पूर्वकोत्पप् कोपि हृदसि स्यांफलुक्पूर्वसवर्णाक्रेयाडायाजालः अमीमश्च २
लोपस्तच्चात्मनेपदेषु धमोधात् यजधेनमितिच तस्यतात् तप्तनप्तन धनाश्च इदंतोमसि कोयक् इद्धीनमितिच स्नात्वाद
यश्च आज्ञमेरसक् अश्वत्तीरद्वलकराणामात्मप्रीतौकृति आभिसर्वनाभ्रसङ् वेत्तयः कश्चनद्यापोनुद् षड्भ्यश्च श्री
यामणोङ्कदसि गोःपदांते इदितोनुम्धातोः शिमुच्चादीनां यजिनशीर्हलि ३ रधिनभीरवि नेद्यनिरिधेः रमेरशक्तिः

मा३

लभेष्ट आङ्गेयि उपात्तशंसायां उपसर्गात्तल्लघ्नोः नमर्दुर्भाकेवलाभ्यां विभाषाचिसामुलोः उगिदचां सर्वनामस्थानेधा
तोः युजेरसमासे नपुंसकस्यरुल्लः उकोचिविभक्तो तृतीयादिषुभाषितपुंस्केपुंवज्ञानवस्य आस्थिदधिशक्यारुणामनुदा
नः क्वदस्यपिदृश्यते उचद्विवचने नाभ्यस्ताकृतुः वानपुंसकस्य आच्छीनद्योर्नुम् शफ्यनोर्नित्यं मावनदुहः इक्त्ववस्य
तवसांक्वदसि दिवत्रोत् पथिमथ्यभुतामात् इतोसर्वनामस्थाने धोन्थः भस्योर्लोपः पुसोस्फुड् गोतोर्गोत् एलुत्तमो
वा सरवुरसंवुद्धो अनडः सो ऋदुशनस्फुरदेशो नेहसांच तज्ज्वत्कीष्टः स्त्रियांच विभाषातृतीयादिष्वचि चतुरनदुहोराभुत्त
नः अमंनुद्धो ऋतइद्वातोः ५ उपधायाश्च उदीष्यपूर्वस्य वङ्गलंक्वदसि युवीरषाभ्योलोपस्तरधिशफ्यनोरुपधायास्वी
णि इतिसप्तमाध्यायस्यप्रथमपादः सिविद्विद्विपरस्मैपदेषु अतोर्लोपस्य वद्वज्जहल्लतस्याचः नेटि दूप्ततत्तयश्चम
जागृणीश्चोदितां उर्गोतेर्विभाषा अतोर्हलादेर्नद्योः नेदुशिहृति तितुवतथसिक्कसरकसेषुच एकाचउपदेवेनुदात्त शु
कः किति सनियहृष्टोश्च कृष्टभृष्टस्तदुस्तुक्कवीलिदिश्चोदितोनिष्ठार्था अस्याविभाषा आदितश्च विभाषाभावादिकर्मणो
स्तद्वर्त्तान्तर्धातलनमृष्टविरिचस्फांथाकाभिर्मंथमनस्तमः सक्ताविस्पष्टयानायासभृशेषु धुविशमीवेयात्ये दृढंशूलव

रामः
३०

लथोः प्रमोपरिद्वरुः कृच्छ्रगहनयोः कषः धुषिरविशदने अर्द्धे संनिविभ्यः अभेश्या विद्ध्ये एतेष्वयने वृत्तं वादांतशांतप्र
रादस्यष्ट छन्नरूपाः सव्यमत्वसंधुषाद्यना दृष्टेलोभस अपचितश्च इहरे श्छंदसि अपिरक्तताश्च सोमैकरितः यमितर
मितस्तमितोन्नमितचित्रविकल्पाविशस्तुसंस्तुशास्तुतस्तुवरुतुवरुतुवरुवीरुज्वलिति च मिति वमित्यमिति च आर्द्धधातुकस्य
इलादेः लुक्मोरनात्मनेपदानिमित्ते ग्रहोल्लिखिदीर्घः वृतोवा तालिडिः मित्रिवियारसे पदेषु २ इदमिवा लिङ्सिचोरात्मने
पदेषु कृतश्च संयोगादेः स्वरतिस्तर्यतिस्तरिध्नूदितोवा रथादिभ्यश्च निरः कुषः इतिहाया तीक्ष्णसहसुभरुषार्षः सनीवंतदे
भस्तदं भुषिस्तुधूर्युत्तररूपिसर्गा लिङः कोनिष्ठयोः प्रङःश्च बसतिकधीरिट् अंचेः पूजाया लुभोविमोदने जट्टस्थोक्तिः
उदितोवा सेमिचिक्तवृत्तकृदन्तदन्तः गर्भेरिट् परसे पदेषु नष्टाश्च तुर्म्यः ताभिबलूपः ३ अचलपचत्यल्पिनरोनित्यं
उपदेशोत्ततः कृतोभास्त्राजस्य वभ्रथाततथजग्भववर्थेति निगमे विभाषाष्टजिह्वोः इडत्यर्धिययतीनां वस्वेकाजाह्रमा
विभाषागामहनविदविशां सनिंससनिवासं ऋद्धनोत्स्ये अंजेः सिधि रक्तधूम्रः परसे पदेषु यमरप्रनुमानासकच सिप्रङ्
ख्वसांसनि किश्चपचभ्यः रुदादिभ्यः सार्वधातुके ईशाः से ईडजनोर्ध्व लिङः सलोपोनंतस्य अतोयेयः ४ आतोडिनः

चरति

अनेमुक् ईदसः अष्टनआविमको रायोहलि युष्मदस्मदीरनादेगे द्वितीयां च प्रथमायाश्चद्विवचनेमाध्यायां योचि वीधेलोपः
 मपर्यंतस्य युवावोद्विवचने प्रथमयोजसि त्वाहोसो तुभ्यमहो उयि तवममोडः सि त्वमावेकवचने प्रत्ययोत्तरपदयोश्च विचतु
 रोस्त्रियातिस्त्वतश्च अविस्वरतः ५ जरायाजरसन्यतरस्यां त्वादीनामः किमः कः कुतिहोः कति तदोः सः सावनंतयोः
 अदसोऽत्रोक्तलोपश्च इदमोमः दश्च यस्मो इदोयुंसि अनाप्यकः हलिलोपः मजेर्द्विः अचोऽत्राति अतउपधायाः तदि
 तेध्वामादेः कितिच सिचिप्रभाविस्मत्यवचनो जरायाश्चद्विदशः इति सप्तमाध्यायस्य द्वितीयपदः देविकाशिशपादित
 वाइदीर्घसन्धेयसामात् केक्यामित्रयुप्रलयानांयादेरिधः नद्याभ्यां पदांताभ्यां पूर्वोत्तुताभ्यामेव द्वादीनां च न्या
 धस्य केवलस्य नकर्मव्यतीहारे स्वागतदीनां च आदेशिनि पदांतस्यान्यतरस्यां उत्तरपदस्य अवयवादतोः सप्तर्वा
 धाज्जनपदस्य दिशोमङ्गारं प्राचाग्रामनगराणां संख्यायाः संवत्सरसंख्यायां च वर्षस्याभविष्यति परिमाणंतस्यासंख्य
 शाखायोः ज्योषोष्टपदानां दृङ्गसिंधंते प्रवयदस्य च अनुशतिकादीनां च १ देवताद्वंद्वे च नंदस्य परस्य दीर्घाच्चकुरा
 स्य प्राचां नगरांते जंगलधेनुवलजांतस्य विभाषितमुत्तरं अर्धात्यरिमाणस्य पूर्वस्य तुवा नातपरस्य प्रवाहणस्य कृते तत्प्रत्य

यस्य च नञ्शुचीश्चरत्तेन रुकुशलनिपुणानां यथातथयापुस्योऽपर्यायेण हनस्तो विमलोः आतोयुक् विरक्तोः नो
दातोपदेशस्य मातस्थानाचमेः जनिबधोश्च अतिङ्गीलीरीक्रीयीत्मायातां पुणो शास्त्रासाक्षाद्व्यावेपां युक् वीविधूनने
बुक् लीलोर्नुगुकावन्यतरस्यान्निह विपातने मियो हेतुभयेषुक् २ स्फायोवः शदेरगतौतः रुद्रूपो न्यतरस्याम् यत्पयस्था
त्कात्पूर्वस्यातद्वाप्यस्यः नयासयोः उदीचामातस्थानेयकपूर्वायाः भस्त्रेघाजाकादास्तान्पूर्वाणामपि अभाषितपुंस्का
च्च आदाचार्याणां ऋषेकः इस्मस्मृक्कातात्कः चजोक्तुधिण्यतीः न्यंकादीनां च होहंतेर्ज्ञोनेषु अभ्यासाच्च हेस्वादि
सन्निरोर्जेः विभाषाच्चैः नकादेः अजिबज्योश्च ३ भुजन्पुञ्जोपाण्युपतपयोः प्रयाजानुयाजोयज्ञांगे वैचेसंगीतो ओ
कउचःके एपञ्चावश्यके यजयाचरुचप्रवर्चश्च ववोशद्वसंज्ञायां प्रयोज्यनियोज्योशकार्थं भोज्यं भक्ष्यं द्योर्लोपोलोटिवा
ओतःश्यनि कस्यस्याचि लुगवाडहदिहलिहगुहामात्मनेपदेदंते शमामष्टानां दीर्घः श्यनि द्विवुल्कमुच्चाचमांशिति कम
ः पस्मेपदेषु इषगामियमांछः पाद्याध्यास्थाम्नादाण्डश्यत्तिस्तिशदसदापिवजिघ्रधमतिष्ठमनयद्वयश्वर्ध्वोशी

यसीसः ज्ञाननोर्जाः ध्वादीनां द्वस्वः मीनाते निर्गमे मिदेर्गुणः जुसिच सार्वधातुकार्द्धधातुकयोः जाग्रोविचिस्मल्लिः
 पुगंतलघूपधस्यच नाभ्यस्तस्याविधितिसार्वधातुके भूसुवोस्तिडिः उतोवादिर्लुकिदलि ऊर्णोतेर्विभाषा गुणोष्टके
 तृणाहइम् बुवर्इ यडोवा तुरुत्तराममः सार्वधातुके अस्ति सितोष्टके वङ्गलच्छदसि रुदश्चपंचभ्यः अद्गापंगाल
 वयोः अदः सर्वेषां ५ अतोदीर्घाथानि सपिच वङ्गवचनेभ्योश्च ओसिच आडिचायः संकुटोच अंवार्थनद्योर्द्धस्वः
 द्वस्वस्य गुणः जसिच कृतोडिः सर्वनामस्थानयोः धेडिति याडापः सर्वनामः स्याद्द्वस्वश्च विभाषा द्वितीया तृतीया
 भ्यां डेनद्यामीभ्यः इडिआ ओत् अत्रघेः आडोनास्त्रियां ६ देविकादेवतास्त्रायोभुजमीनातेतोविंशतिः इति सप्तमा
 ध्यायस्य तृतीयपादः एतेचङ्गुपधायाद्वस्वः नाग्लोपिशास्त्रदितां भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपीडान्यतरस्यां लोपः पी
 वनेरीचाभासस्य निश्चतेरित् जिघ्रतेर्वा ऊर्त्तर नित्यं छंदसि द्यतेदिगिति च कृतश्च संयोगादेर्गुणः कृच्छ्रतृतां शृद्ध
 षां द्वस्वोवा केणः नकपि आपोन्तरस्यां ऋद्वोडिगुणः अस्यतेस्थुक श्रयतेरः पतःपुश् वचउम् १ शीङः सार्वधा

रामः

रामः

३२